

Věra Jirásková*

BEZPOŚREDNIE WYBORY PREZYDENTA REPUBLIKI (WARIANT CZESKI)

GŁOWA PAŃSTWA JAKO ORGAN JEDNOOSOBOWY W CZECHOSŁOWACJI HISTORIA – KONTYNUACJA – DYSKONTYNUACJA

Czechosłowacja powstała w 1918 roku na ruinach Austro-Węgier. W „Proklamacji niezależności państwa czechosłowackiego” z dnia 28 października 1918 roku, czechosłowacki Komitet Narodowy, składający się z przedstawicieli partii politycznych, ogłosił, m.in., że „na mocy zaufania całej ludności czechosłowackiej, jako jedyny upoważniony i odpowiedzialny pełnomocnik przejął w swoje ręce administrację kraju”¹.

Do podstawowych idei w zakresie budowy państwa czechosłowackiego należał wraz z wolnością, równością i demokracją, również ustrój republikański. O kształcie państwa ostatecznie zdecydowała tymczasowa konstytucja przyjęta 13 listopada 1918 roku², w której ustanowiono, że głową państwa jest prezydent republiki, którego wybiera Zgromadzenie Narodowe w obecności 2/3 posłów większością dwóch trzecich obecnych (§ 7). Znamienne jest uchwalenie ustawy, na mocy której zniesione szlachectwo i tytuły, włącznie z prawami, które z nich płynęły. Ponadto zniesiono również tytuły, jeśli były przyznawane jako zwykła dekoracja. Przedstawiciele szlachty nie mieli prawa do używania

* Dr, Katedra Prawa Konstytucyjnego, Wydział Prawa, Uniwersytet Karola, Praga, Republika Czeska; e-mail: jiraskova@prf.cuni.cz.

¹ J. Gronský, *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa. I. 1914–1945*, Praha 2005, s. 38–39.

² Ustawa nr 37/1918 Sb. z. późn. zm., o konstytucji tymczasowej.

swoich nazwisk rodowych z przydomkiem lub z przedrostkiem oznaczającym przynależność do stanu szlacheckiego³.

Pierwsze wybory prezydenta odbyły się podczas posiedzenia Komitetu Narodowego, który tego samego dnia, 14 listopada 1918 roku, ogłosił się Rewolucyjnym Zgromadzeniem Narodowym, parlamentem państwa czechosłowackiego.

Wybory poprzedziło oświadczenie o detronizacji dotąd panującej dynastii, według którego „wszystkie związki, które łączyły nas z dynastią habsbursko-lotaryńską, zostają przerwane. Wygasa umowa z 1526 roku oraz sankcje pragmatyczne. Dynastia habsbursko-lotaryńska traci wszystkie prawa do tronu czeskiego. A my, wolni i niezależni ogłaszamy, że nasze państwo czechosłowackie jest wolną republiką czechosłowacką”⁴. Następnie przewodniczący posiedzenia zapoznał uczestników z jedyną kandydaturą na prezydenta republiki. Został nim Tomáš G. Masaryk, profesor uniwersytecki, a podczas pierwszej wojny światowej niezwykle wyrazisty i szanowany przedstawiciel czeskiej emigracji politycznej. Choć sam zainteresowany w tym czasie przebywał jeszcze w Stanach Zjednoczonych, został wybrany w drodze aklamacji, poprzez głośne okrzyki „Świetnie! Wiwat!” oraz oklaski. Na tej podstawie przewodniczący posiedzenia stwierdził: „Niniejszym ogłaszam profesora doktora Tomáša G. Masaryka wybranym jednogłośnie prezydentem Republiki Czechosłowackiej”. Jego urzędowanie miało trwać aż do momentu, „kiedy to na podstawie konstytucji ostatecznie zostanie wybrana nowa głowa państwa” (§ 7 konstytucji tymczasowej).

Republika Czechosłowacka istniała od 1918 do 1989 roku. W tym okresie na jej terytorium obowiązywało kolejno pięć ustaw zasadniczych (1918, 1920, 1948, 1960 i 1968), które regulowały stosunki między najwyższymi organami państwowymi, włącznie z pozycją prezydenta republiki w systemie konstytucyjnym. Pomimo tego, że zmieniały się ustroje polityczne, głowa państwa jako organ jednoosobowy została przez cały ten czas zachowana. Było tak również za czasów Protektoratu Czech i Moraw, kiedy to prezydentem był Emil Hácha, którego wybrano w listopadzie 1938 roku⁵, jak również w okresie

³ Ustawa nr 61/1918 Sb. z późn. zm. z dnia 10 grudnia 1918 roku, która znosi szlachectwo i tytuły.

⁴ Wspólna czechosłowacka parlamentarna biblioteka cyfrowa. 1. posiedzenie Zgromadzenia Narodowego 14.11.1918 r. Stenogram. <http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/stenoprot/001schuz/s001001.htm>.

⁵ Poprzedni prezydent E. Beneš na skutek politycznego nacisku z kraju i zza granicy na początku października 1938 roku ustąpił z urzędu, jednak po udaniu się na emigrację stanął ponownie na czele czechosłowackiego rządu emigracyjnego, który dążył do uznania go na arenie międzynarodowej. Dzięki swojemu istnieniu oraz współdziałaniu z krajowym ruchem oporu

powojennym. Wtedy, w przeciwieństwie od innych państw demokracji ludowej Europy Środkowej i Wschodniej, które na mocy konstytucji wprowadziły instytucję kolegalnej głowy państwa, jak na przykład: Radę Państwa (Polska), Radę Prezydialną (Węgry) lub prezydium najwyższego organu przedstawicielskiego (Bułgaria, Rumunia), to właśnie w Czechosłowacji i w Jugosławii nadal zachowana została instytucja głowy państwa jako organ jednoosobowy.

Za czasów państwa czechosłowackiego odbyło się 18 zakończonych sukcesem wyborów prezydenta republiki, urząd ten objęło kolejno dziewięć osób. Najdłużej swoją funkcję sprawował T.G. Masaryk (wybrany w latach: 1918, 1920, 1927 i 1934), kilkakrotnie piastowali ją Edward Beneš (1935, potwierdzony w sprawowaniu funkcji w 1945 roku oraz ponownie wybrany w 1946 roku) oraz Gustav Husák (1975, 1980 i 1985). Dwa razy po sobie wybrano również Antonína Novotnego (1957 i 1964) oraz Ludvíka Svobodu (1968 i 1973) i Václava Havla (1989 i 1990). Zmianie ulegała też długość kadencji – z pierwotnych siedmiu do pięciu lat, z tym że podczas okresu transformacji na początku lat 90. ubiegłego wieku, kadencja została wyjątkowo skrócona do lat dwóch.

Wyboru zawsze dokonywał parlament, w zależności od okresu historycznego jako: jednoizbowy lub dwuizbowy, wybór był zazwyczaj dokonywany tajnie, za pomocą anonimowych kart do głosowania; jawne głosowania przeprowadzano wyjątkowo. Prócz pierwszego wyboru T. Masaryka na prezydenta republiki w 1918 roku poprzez aklamację, dopiero w październiku 1945 roku parlament wybrał, również podczas głosowania jawnego, E. Beneša. Choć wybory głowy państwa w latach 50. i 60. XX wieku przebiegały jawnie, przez podniesienie ręki, to do 1960 roku ustawa nr 152/1948 Sb., o wyborze prezydenta republiki nie wykluczała możliwości oddawania głosów za pomocą kart, a to w przypadku, jeśli pod wnioskiem jednego wspólnego kandydata nie wyraziłoby zgody przynajmniej 100 posłów Zgromadzenia Narodowego. Wyłącznie tajny charakter głosowania wprowadził ustawodawca w 1969 roku (§ 22 ustawy nr 56/1969 Sb. o regulaminie Zgromadzenia Federalnego). Głosowanie jawne było jednak jedną z form nacisku na posłów Zgromadzenia Federalnego w grudniu 1989 roku, kiedy to po raz pierwszy wybrano V. Havla na stanowisko prezydenta republiki. Jego kadencja została wtedy ograniczona przez pierwsze wolne wybory parlamentarne i trwała tylko pół roku⁶.

uosabiała ciągłość demokratycznej Czechosłowacji. Więcej np.: V. P a v l í č e k, *O kontinuitě a diskontinuitě*, [w:] V. P a v l í č e k, *O české státnosti. Úvahy a polemiky*, díl 1: *Český stát a Němci*, Praha 2002, s. 47–66.

⁶ Więcej o okolicznościach towarzyszących tym wyborom np. J. S u k, *Labyrintem revoluce*, Praha 2003, s. 224–227.

W niektórych przypadkach posłowie wybierali głowę państwa z większej liczby kandydatów, kiedy indziej nominowano wyłącznie jednego kandydata. Niektórzy prezydenci ustępowali wcześniej ze swojego urzędu (T.G. Masaryk, E. Beneš – nawet dwa razy, A. Novotný, G. Husák oraz V. Havel), dwaj zmarli podczas swojej kadencji (Klement Gottwald i Antonín Zápotocký). Aby L. Svoboda mógł odejść ze stanowiska prezydenta republiki, którego z uwagi na zły stan zdrowia nie mógł sprawować ani nie był zdolny zrzec się swojej funkcji, 20 maja 1975 roku Zgromadzenie Federalne uchwaliło ustawę konstytucyjną nr 50/1975 Sb., na mocy której zmieniono i uzupełniono art. 64 ustawy konstytucyjnej o federacji czechosłowackiej. W nowym brzmieniu ustanowiono, że „jeśli prezydent Czechosłowackiej Republiki Socjalistycznej nie może wykonywać swojej funkcji (ustęp 1) przez okres dłuższy niż 1 rok, Zgromadzenie Federalne może wybrać nowego prezydenta Czechosłowackiej Republiki Socjalistycznej”. Następnego dnia (29 maja) na stanowisko prezydenta republiki wybrano sekretarza generalnego KC KPCz G. Husáka⁷.

Ostatnim wybranym prezydentem czechosłowackim został Vaclav Havel. Jego kandydaturę (jako jedyne kandydata) wysunęło Forum Obywatelskie (Občanské fórum), które na krótko przed tym (8–9 maja 1990 roku) zwyciężyło w pierwszych wolnych wyborach parlamentarnych. Wybory prezydenta republiki odbyły się 5 lipca 1990 roku, podczas tajnego głosowania, przy czym kadencja prezydenta była nadal powiązana z kadencją Zgromadzenia Federalnego. Głowa państwa została tym samym wybrana również na dwa lata. Do kolejnych wyborów prezydenckich, tym razem już z pięcioletnim mandatem, miało dojść po wyborach parlamentarnych w 1992 roku (5–6 czerwca), przy czym kadencja V. Havla miała się zakończyć najpóźniej na początku października 1992 roku⁸.

Jednak w drugiej połowie roku 1992 proces rozpadu Czechosłowacji znacznie przyśpieszył. Choć podczas wyborów 3 lipca 1992 roku V. Havel ubiegał się o kolejny mandat, nie został wybrany ani w pierwszej, ani w drugiej turze w części Izby Narodów Zgromadzenia Federalnego, która składała się z posłów wybranych na terytorium Republiki Słowackiej. To niepowodzenie jak również niechęć do bycia łączonym bezpośrednio z rozpadem państwa czechosłowackiego, w dniu uchwalenia „Deklaracji Słowackiej Rady Narodowej o suwerenności Republiki Słowackiej” (17 lipca 1992 roku) V. Havel

⁷ O wyborze prezydenta republiki w latach 1918–1935 więcej np. dwutomowa monografia historyka A. Klímka, *Boj o Hrad*. 1. *Hrad a pětka*, Praha 1996; tenże, *Boj O Hrad*. 2. *Kdo po Masarykovi?* Praha 1998. Krótki przegląd wyborów prezydenckich również w kolejnych latach, zob. E. Taber, *Hledá se prezident. Zákulisí voleb hlavy státu*, Praha, s 15–49.

⁸ Por. ustawa konstytucyjna nr 158/1990 Sb. i ustawa konstytucyjna nr 206/1992 Sb.

uczynił symboliczny gest. W liście do Zgromadzenia Federalnego ogłosił, że w dniu 20 lipca 1992 roku o godz. 18:00 rezygnuje z funkcji prezydenta Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej.

Następnie Zgromadzenie Federalne jeszcze cztery razy próbowało dokonać wyboru prezydenta republiki, jednak bez powodzenia. Podczas posiedzenia 30 lipca i 24 września żaden z kandydatów nie uzyskał niezbędnej liczby głosów, w kolejnych terminach (6 sierpnia i 3 października) wręcz nie zgłoszono żadnego kandydata.

O rozpadzie Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej formalnie zdecydowało Zgromadzenie Federalne, kiedy uchwaliło ustawę konstytucyjną nr 541/1992 Sb., o podziale majątku Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej pomiędzy Republikę Czeską i Republikę Słowacką i jego przeniesienie na owe republiki, a następnie ustawę konstytucyjną nr 542/1992 Sb. Dz.U., o podziale Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej. W ustawie określono moment zakończenia istnienia federacji czechosłowackiej, do którego doszło w dniu 31 grudnia 1992 roku. Czeska Republika i Słowacka Republika zostały ogłoszone jej następcami, na które z dniem 1 stycznia 1993 roku przeszły kompetencje Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej.

Jednak już w połowie listopada 1992 roku Czeska Rada Narodowa w specjalnej uchwale ogłosiła, że wraz z rządem Republiki Czeskiej przejmuje „pełną odpowiedzialność za ciągłość władzy państwowej na terytorium Republiki Czeskiej oraz za zaspokojenie potrzeb i interesów obywateli Republiki Czeskiej”⁹. Z perspektywy prawnokonstytucyjnej najistotniejsze znaczenie miała przede wszystkim ustawa konstytucyjna Czeskiej Rady Narodowej nr 4/1993 Sb., w sprawie środków związanych z rozpadem Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej z dnia 15 grudnia 1992 roku. Zgodnie z nią zostały utrzymane w porządku prawnym niezależnej Republiki Czeskiej wszystkie przepisy prawne Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej, które obowiązywały w dniu rozpadu na terytorium Republiki Czeskiej. Ustanowiono również zasadę, zgodnie z którą należało rozstrzygać ewentualne kolizje przepisów prawnych. Ponadto zgodnie z ową ustawą konstytucyjną zapewniono ciągłość zarówno polityce zagranicznej, jak i krajowej oraz ciągłość państwową, ponieważ na jej podstawie zasadniczo przeszły na odpowiednie organy Republiki Czeskiej kompetencje wygasłych organów Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej. Nie dotyczyło to jedynie prezydenta Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej i Trybunału Konstytucyjnego Czeskiej i Słowackiej Republiki Federacyjnej. Kompetencje tych organów federacyjnych

⁹ Więcej: www.psp.cz/eknih/1992cnr/stenoprot/007schuz/s007005.htm.

wygasły i oba zostały ukształtowane w *Konstytucji Republiki Czeskiej* w nowy, oryginalny sposób.

POZYCJA PREZYDENTA W SYSTEMIE KONSTYTUCYJNYM REPUBLIKI CZESKIEJ

W obowiązującej *Konstytucji Republiki Czeskiej*, przyjętej pod koniec 1992 roku¹⁰, została uregulowana pozycja prezydenta republiki w pierwszej części rozdziału trzeciego pod tytułem „Władza wykonawcza”, a konkretnie w art. 54–66. Jak wynika z treści konstytucyjnej, stosunki między najwyższymi organami władzy ustawodawczej i wykonawczej zawierają główne rozwiązania parlamentarnej formy rządów, jej wariant republikański. Wraz z pewnymi specyficznymi elementami obowiązuje to również w przypadku pozycji prezydenta republiki. Jest on określany w konstytucji jako „głowa państwa“ (art. 54 ust. 1) i obowiązuje zasada, tak jak to bywa zazwyczaj w republikach parlamentarnych, że nie ponosi on odpowiedzialności za wykonywanie swojej funkcji. Jest wybierany na pięcioletnią kadencję i obejmuje urząd w dniu złożenia ślubowania (art. 55).

Na okres wykonywania swoich obowiązków przyznaje się prezydentowi szeroki immunitet, albowiem nie można go aresztować, wszcząć przeciwko niemu postępowania karnego ani ścigać za przestępstwo lub wykroczenie administracyjne (art. 65 ust. 1). Do 2013 roku mogło być prowadzone przeciwko niemu postępowanie przed Sądem Konstytucyjnym wyłącznie w przypadku zdrady stanu, obecnie jest odpowiedzialny również za rażące naruszenie Konstytucji lub innej części porządku konstytucyjnego. Jeśli taka skarga konstytucyjna zostałaby rozpatrzona i uznana za zasadną, prezydent straci nie tylko swój urząd, ale również zdolność do jego ponownego objęcia (art. 65 ust. 2).

Kompetencje prezydenta republiki ustanawia Konstytucja (art. 62–63), a następnie również ustawy. Prezydent m.in. reprezentuje państwo na zewnątrz, zawiera i ratyfikuje umowy międzynarodowe, jest naczelnym dowódcą sił zbrojnych, mianuje i awansuje generałów, mianuje sędziów, przyznaje i nadaje odznaczenia państwowe, daruje lub łagodzi kary nałożone przez sąd, postanawia o niewszczygnięciu postępowania karnego, a jeśli zostało wszczęte, o jego przerwaniu i zacierza skazanie, ponadto ma prawo ogłaszania amnestii. Wszystkie decyzje, które podejmuje prezydent w ramach wymie-

¹⁰ Ustawa konstytucyjna nr 1/1993 Sb., *Konstytucja Republiki Czeskiej* została uchwalona przez Czeską Radę Narodową w dniu 16.12.1992 r., w Sbirce zákonů opublikowano ją 28.12.1992 r. i zaczęła obowiązywać od dnia 1.01.1993 r. (art. 113).

nionych kompetencji, jak również decyduje w kwestiach, powierzonych mu w ustawie, aby mogły obowiązywać, wymagają również podpisu premiera lub upoważnionego przez niego członka rządu. Złożenie podpisu prezydenta i premiera oznacza, że za dane działania przejmuje odpowiedzialność rząd.

Okoliczności przyjęcia *Konstytucji Republiki Czeskiej* prowadziły również do tego, że w art. 62 zostały w sposób wyczerpujący wyznaczone kompetencje prezydenta republiki, do których obowiązywania nie jest wymagana kontrasygnata. Zupełnie samodzielnie prezydent może postępować wyłącznie w przypadku ogłaszania amnestii, jeśli daruje i łagodzi kary wymierzone przez sąd i anuluje wyroki. Tak samo jest w przypadku mianowania członków Rady Bankowej Czeskiego Banku Narodowego. W innych sytuacjach jest jednak zazwyczaj wymagane współdziałanie innego konstytucyjnego organu państwa, bowiem Konstytucja w tym zakresie prezydenta ogranicza, ewentualnie określa w przypadku jego bezczynności, rozwiązanie „zastępcze”. Jako charakterystyczny przykład można podać uprawnienie prezydenta do mianowania premiera i na jego wniosek kolejnych członków rządu. Tak mianowany rząd podlega jednak Izbie Poselskiej i w ciągu trzydziestu dni po swoim mianowaniu ma obowiązek wystąpić do niej i złożyć wniosek o wotum zaufania. Tylko rząd, który uzyskał wotum zaufania, może pełnić swoje funkcje w pełnym zakresie i rządzić państwem. W przeciwnym razie rząd musi podać się do dymisji. Do innego uprawnienia prezydenta wynikającego z konstytucji należy na przykład mianowanie sędziów Sądu Konstytucyjnego, jednak głowa państwa może to uczynić wyłącznie za zgodą Senatu (art. 84 ust. 2). Prezydent zwołuje również sesję Izby Poselskiej. Jeśli tego nie uczyni, Izba Poselska zbierze się trzydziestego dnia po dniu wyborów (art. 34 ust. 1). Prezydent republiki ma również prawo rozwiązać Izbę Poselską, jednak może to uczynić wyłącznie z powodów określonych w tekście konstytucji (art. 35) itp.

Urząd prezydenta republiki był pierwotnie, przez pierwszych dwadzieścia lat istnienia niezależnej Republiki Czeskiej (1993–2012), obsadzany na drodze wyboru podczas wspólnego posiedzenia obu izb Parlamentu. Wybory odbywały się w ciągu ostatnich trzydziestu dni kończącej się kadencji urzędującego prezydenta. Mógł nim zostać i dotąd może obywatel Republiki Czeskiej, który ma prawo wybieralności do Senatu (art. 57), oznacza to, że posiada czynne prawo wyborcze i osiągnął wiek 40 lat. Nikt nie może jednak sprawować funkcji prezydenta republiki więcej niż dwa razy po sobie.

Zgłosić kandydaturę na urząd prezydenta republiki mogli wyłącznie członkowie izb Parlamentu – minimalnie dziesięciu posłów lub dziesięciu senatorów. Wybory odbywały się w trzech turach, przy czym stopniowo obniżały się kwo-

ra niezbędne do wybrania prezydenta¹¹. Jeśli prezydenta nie wybrano nawet w trzeciej turze, przeprowadzano nowe wybory według tych samych zasad.

W styczniu 1993 roku z trzech kandydatów na pierwszego prezydenta niezależnej Republiki Czeskiej wybrano w pierwszej turze V. Havla. Nastąpiło to w sytuacji, kiedy nie było jeszcze drugiej izby Parlamentu, Senatu, więc prezydenta republiki wybierała wyłącznie Izba Poselska. Ponownie na stanowisko prezydenta wybrano V. Havla w 1998 roku, choć same wybory nie przebiegły tak gładko. Również wtedy było trzech kandydatów (jeden kandydat nie wziął udziału w wyborach, ponieważ w tym czasie przebywał w areszcie¹²). Z pierwszej do drugiej tury przeszedł wyłącznie V. Havel, ponieważ otrzymał największą liczbę głosów zarówno w Izbie Poselskiej, jak i w Senacie. Niezbędną większość konstytucyjną uzyskał podczas drugiej tury głosowania.

Najbardziej skomplikowane były wybory głowy państwa w 2003 roku. Trzeba było je powtarzać trzy razy (15 stycznia 2003 roku, 24 stycznia 2003 roku). Dopiero podczas wyborów 28 lutego 2003 roku w trzeciej turze został wreszcie wybrany na urząd prezydenta republiki – Vaclav Klaus.

W sposób wręcz skandaliczny przebiegał wybór prezydenta w lutym 2008 roku, kiedy o to stanowisko ubiegało się dwóch kandydatów. Przez prawie cały dzień wyborów (8 lutego) członkowie Parlamentu, oprócz prezentacji kandydatów, rozpatrywali głównie pytania natury proceduralnej. Sama dysku-

¹¹ Podczas pierwszej tury wymagano, żeby kandydat uzyskał bezwzględną większość głosów wszystkich posłów oraz bezwzględną większość głosów senatorów. Jeśli nie udało się to żadnemu z kandydatów, do drugiej tury przechodził ten kandydat, który otrzymał w pierwszej turze największe poparcie w Izbie Poselskiej, tak samo przechodził kandydat z największym poparciem Senatu. W drugiej turze wybierano tego, który otrzymał bezwzględną liczbę głosów obecnych posłów oraz bezwzględną większość głosów obecnych senatorów. Warunkiem kworum każdej z izb jest w takim przypadku obecność przynajmniej jednej trzeciej jej członków. Jeśli prezydenta nie wybrano nawet w drugiej turze, w ciągu czternastu dni odbywała się trzecia tura. Również w tym przypadku na obu izbach ciążył obowiązek kworum, choć podczas samego głosowania nie głosowały oddzielnie, ale tworzyły jedno ciało. Następnie wybierano tego z kandydatów z drugiej tury, który uzyskał bezwzględną większość głosów obecnych posłów i senatorów.

¹² Chodziło o posła M. Sládka, przewodniczącego partii Sdružení pro republiku – Republikánská strana Československa. Pod koniec lutego 1997 r. Izba Poselska, na wniosek Policji Republiki Czeskiej, pozbawiła go immunitetu oraz wydała organom ścigania. Powodem było podejrzenie popełnienia przestępstwa nawoływania do dyskryminacji na tle rasowym i narodowościowym, którego miał się dopuścić podczas wygłaszanych przemówień w trakcie demonstracji przeciwko podpisaniu deklaracji czesko-niemieckiej. W styczniu 1998 r. trafił do aresztu na skutek odmowy udziału w rozprawie dotyczącej tego oskarżenia. M. Sládek na mocy orzeczenia sądu I instancji został uniewinniony. Jego skarga konstytucyjna, w której żądał unieważnienia wyborów prezydenckich w związku z tym, że uniemożliwiono mu udział w głosowaniu, została przez Sąd Konstytucyjny odrzucona. [III. Trybunał Konstytucyjny 36/98 z dnia 21.10.1998 r. (U 60/12 Sb.NU 481)].

sja nad tym, czy wybór ma być tajny czy jawny, zabrała im pięć godzin. W końcu większość zgodziła się na wybór jawny¹³. Przeciwno sobie stanęli wówczas ówczesny prezydent Vaclav Klaus i jego konkurent ekonomista Jan Švejnar, jako wspólny kandydat wysunięty przez socjaldemokrację i Partię Zielonych (Strana zelených). Podczas każdej z tur żaden z nich nie otrzymał jednak wymaganej konstytucyjnej większości głosów, dlatego też nie wybrano prezydenta republiki (w trzeciej turze – 9 lutego – V. Klausowi zabrakło do zwycięstwa tylko jednego głosu).

W połowie lutego odbyły się nowe wybory, w których przeciwko sobie stanęli ci sami dwaj kandydaci (trzecia kandydatka po wstępnych przemówieniach, ale przed rozpoczęciem głosowania, zrezygnowała). Pojedynek ostatecznie wygrał V. Klaus. W trzeciej turze uzyskał 141 głosów, natomiast J. Švejnar tylko 111 głosów. Wielokrotnie spekulowano o zakulisowych negocjacjach, zawieraniu umów politycznych, zastraszaniu oraz korumpowaniu posłów.

Zmiany w przebiegu wyborów dokonywały się stopniowo. W 1993 roku po raz pierwszy w historii podczas posiedzenia Parlamentu została dopuszczona debata o zaproponowanych kandydatach, natomiast dziesięć lat później, w 2003 roku, kandydaci otrzymali prawo głosu przed głosowaniem, żeby mogli bezpośrednio zwrócić się do swoich wyborców, posłów i senatorów.

OD WYBORU PRZEZ PARLAMENT DO WYBORU BEZPOŚREDNIEGO

Zasady republiki parlamentarnej w Czechosłowacji od początku zawierały charakterystyczny element tego typu władzy, którym jest wybór głowy państwa drogą parlamentarną. Obowiązywało to zarówno w okresie międzywojennym, jak również w okresie czechosłowackiego rozwoju konstytucyjnego na początku lat dziewięćdziesiątych ubiegłego wieku. Jeśli propozycje dotyczące wprowadzenia bezpośredniego wyboru prezydenta republiki sporadycznie się pojawiały, działo się tak zazwyczaj w okresach przełomowych i zjawisko to miało wyłącznie znaczenie marginalne, ewentualnie służyło jako argument, lub groźba, podczas niektórych konfliktów politycznych, nigdy nie było jednak bardziej wnikliwie omawiane ani przez specjalistów, ani polityków. Przed bezpośrednim wyborem prezydenta republiki zapewne by się nie wzbraniał T. Masaryk, dla którego, tak jak i dla innych polityków przebywa-

¹³ E. Tabery, *Hledá se prezident. Zákulisí voleb hlavy státu*, Praha 2008, s. 282–288.

jących za granicą, ideałem była republika prezydencka z głową państwa na czele wszelkiej władzy wykonawczej, według wzoru znanego im ze Stanów Zjednoczonych. Nie mógł on jednak w bezpośredni sposób wpłynąć na pierwotny tekst konstytucji tymczasowej z 1918 roku. Kiedy później próbował ją zmienić, chciał wzmocnić rolę prezydenta republiki poprzez rozszerzenie jego kompetencji¹⁴. Stało się to na mocy poprawki do konstytucji przyjętej w maju 1919 roku¹⁵.

Na gruncie parlamentarnym pomysł bezpośredniego wyboru prezydenta republiki pojawił się dopiero w grudniu 1989 roku. Stało się tak podczas debaty nad sprawozdaniem z działalności Zgromadzenia Federalnego, kiedy to jego przewodniczący poinformował na wspólnym posiedzeniu obu izb, że grupa posłów złożyła projekt ustawy konstytucyjnej o wyborze prezydenta w głosowaniu powszechnym¹⁶. Posłowie komunistyczni, którzy mieli dotąd większość absolutną w Zgromadzeniu Narodowym, starali się w ten sposób zapobiec wyborowi V. Havla na urząd prezydenta w nadziei, że podczas wyborów bezpośrednich nie otrzyma on wymaganej liczby głosów wyborców, co sugerowały ówczesne badania opinii publicznej. W ten sposób mogliby się równocześnie sami pozbyć odpowiedzialności za ten krok. Porozumienia polityczne zawarte poza parlamentem sprawiły, że Zgromadzenie Federalne nie zajęło się tym projektem.

Idea bezpośredniego wyboru głowy państwa pojawiła się również, w stopniu marginalnym, w ramach nowego ustroju konstytucyjnego niezależnej Republiki Czeskiej jesienią 1992 roku. Kiedy partie należące do koalicji rządzącej podkreślały ideę powrotu do tradycji pierwszej republiki demokratycznej, partie opozycyjne, które złożyły alternatywne projekty konstytucji do projektu ustawy zasadniczej, sporządzonego przez komisję rządową do prac nad konstytucją, wprowadziły w dwóch przypadkach m.in. również instytucję bezpośredniego wyboru prezydenta republiki. Jednoznacznie opowiedziała się za nim socjaldemokracja (ČSSD)¹⁷, która w swoim projekcie konstytucji proponowała wybory bezpośrednie składające się z dwóch tur (art. 38) chyba że w pierwszej turze. zwycięstwo zapewniałoby uzyskanie bezwzględnej większości głosów. Ta sama zasada miała obowiązywać również w drugiej turze, do której jednak mogli przejść wyłącznie dwaj kandydaci z najwyższym wynikiem uzyskanym w pierwszej turze. Jeśli nie doszłoby do wyboru prezydenta również w drugiej

¹⁴ Więcej: F. Peroutka, *Budování státu. I. 1918–1919*, Praha 1991, s. 163; *II. 1919*, s. 587–591.

¹⁵ Ustawa nr 271/1919 Sb. z późn. zm., która zmieniała ustawę o konstytucji tymczasowej.

¹⁶ Por. <http://www.psp.cz/eknih/1986fs/slsn/stenprot/017schuz/s017021.htm>.

¹⁷ Tekst projektu konstytucji por. Z. Jičínský, V. Mikule, *Návrh Ústavy ČR, který podali poslanci ČSSD 19. 11. 1992 ČNR*, „Právněhistorické studie” 2005, nr 37, s. 225–272.

turze, w projekcie zakładano, że w ciągu 40 dni odbędą się powtórne wybory. Dotychczasowy prezydent pozostałby na swoim stanowisku, dopóki nie zostałyby przysięgi nowo wybrany prezydent (art. 39 ust. 3).

W projekcie konstytucji złożonym przez posłów Czeskiej Rady Narodowej z ramienia partii Liberalna Socjalna Unia (Liberálně sociální unie – LSU)¹⁸ przyjęto, że prezydenta republiki będzie wybierać Zgromadzenie Narodowe w dwóch turach głosowania. W przypadku, gdyby nie doszło do wyboru prezydenta, miały się odbyć wybory bezpośrednie. Wzięliby w nich udział dwaj kandydaci z najwyższym wynikiem z drugiej tury głosowania w parlamencie. W drodze wyborów bezpośrednich głową państwa miał być wybrany ten kandydat, który otrzyma bezwzględną większość wszystkich oddanych głosów (art. 96 ust. 7 i 8). Pomimo zastosowania innych metod, cechą wspólną obu projektów było to, że starano się zapobiec sytuacji, kiedy urząd głowy państwa pozostawałby nieobsadzony przez dłuższy czas. W pierwszym przypadku proponowano przedłużenie kadencji urzędującego prezydenta, w drugim zaś do wybrania prezydenta wystarczyłaby większość głosów wyborców, którzy „wzięli udział w głosowaniu”, tj. bez względu na to, ilu by ich przyszło do urn.

W fazie przygotowań rządowego projektu konstytucji wśród krytycznych uwag pojawiła się nawet opinia przyszłego prezydenta, że w odróżnieniu od wyborów parlamentarnych, bezpośrednie wybory prezydenckie „dają prezydentowi całkowicie samodzielną i niekwestionowaną legitymację, niezależną od wyników wyborów parlamentarnych”¹⁹.

Ani jeden ze złożonych projektów opozycyjnych Konstytucji Republiki Czeskiej (w kolejnym przewidywano wybór prezydenta przez parlament) nie znalazł się w porządku obrad Czeskiej Rady Narodowej, dlatego skupiła się ona wyłącznie na projekcie złożonym przez rząd; projekt ten 16 grudnia 1992 roku został uchwalony niezbędną większością konstytucyjną.

Po wyborze V. Havla, w styczniu 1993 roku, na pierwszego prezydenta niezależnej Republiki Czeskiej²⁰ temat wyboru bezpośredniego głowy państwa jakby na pewien czas przestał interesować czeskich polityków. Stan ten utrzymał się właściwie do 2001 roku, kiedy powoli zbliżał się koniec jego drugiej

¹⁸ Czeska Rada Narodowa. Kadencja 1992–1992. Druk nr 205; http://www.psp.cz/eknih/1992cnr/tisky/t0205_01.htm.

¹⁹ V. Havel, *Několik poznámek na téma české ústavy*, [w:] B. Chrástilová, P. Mikeš, *Prezident republiky Václav Havel a jeho vliv na československý a český právní řád*. Praha 2003, s. 371.

²⁰ Podczas wyborów byli obecni wszyscy posłowie w liczbie 200. Oddano 194 ważne głosy, z których 109 na V. Havla. Kolejni dwaj kandydaci otrzymali 45 i 14 głosów.

kadencji²¹, i było oczywiste, że ponownie o ten urząd ubiegać się już nie może. Przez kolejnych dziesięć lat odbyło się kolejno dziesięć prób wprowadzenia bezpośredniego wyboru prezydenta republiki, poprzez złożenie projektu ustawy konstytucyjnej do Izby Poselskiej, żaden z nich nie uzyskał jednak aprobaty²². Zazwyczaj chodziło o projekty grup posłów o różnej orientacji politycznej, dwa razy taki projekt złożył sam rząd, dwa razy z inicjatywą konstytucyjną wystąpił również Senat. Zainteresowanie wzrastało zazwyczaj wraz ze zbliżającymi się wyborami prezydenta, innym razem bezpośredni wybór głowy państwa stanowił element programów poszczególnych partii przed zbliżającymi się wyborami parlamentarnymi.

Sygnalem, że już dawno nie chodzi o kwestię marginalną, były na przykład wyniki obrad konferencji zorganizowanej przez Senat we wrześniu 2007 roku pod tytułem „Bezpośredni wybór prezydenta?”. Wzięli w niej udział, między innymi, wszyscy ówczesni prezesi partii politycznych, które zasiadały w Izbie Poselskiej. Na postawione wprost pytanie, prawie wszyscy poparli wprowadzenie bezpośredniego wyboru prezydenta. Wyjątkiem był jedynie ówczesny przewodniczący Obywatelskiej Demokratycznej Partii (Občanská demokratická strana) Mirek Topolánek, który stwierdził, że w jego partii „nie panuje jednoznaczna opinia na ten temat”. Sam uznał się za „konserwatystę”, przy czym stwierdził na przykład, że „wybór niebezpośredni bardziej logicznie wpisuje się w ustroj parlamentarny” i że „nie istnieje żaden związek między sposobem wybierania, kompetencjami wynikającymi z konstytucji a faktyczną pozycją głowy państwa. Decydującymi czynnikami są tradycja i prawo zwyczajowe”. Na koniec dodał, że jest „zwolennikiem niebezpośrednich wyborów prezydenckich. Jest tradycjonalistą”²³.

Wcześniejsze obietnice rozpoczęcia szerokiej dyskusji o zmianie *Konstytucji Republiki Czeskiej*, która umożliwi bezpośredni wybór prezydenta republiki, ewentualnie opracowanie takiego projektu, stanowiły część oświadczeń programowych niektórych czeskich gabinetów. Zdarzyło się tak w przypadku rządu koalicyjnego na czele z ČSSD, powstałego w 2002 roku, ale również podczas rządów prawicowych z ODS na czele, wybranych w 2007 oraz w 2010 roku. W tych przypadkach chodziło raczej o jedno z ustępstw uczynionych na

²¹ Po raz drugi wybrano V. Havla 20.01.1998 r. Był jednym z trzech kandydatów i jako jedyny przeszedł do drugiej tury głosowania (w pierwszej turze otrzymał największe poparcie zarówno w Izbie Poselskiej, jak i w Senacie). Głosowało na niego 99 z 197 posłów i 47 z 81 senatorów.

²² Więcej np. J. K u d r n a, *Prímá volba prezidenta – konec cesty trvající 23 let*, [w:] *Ústavní postavení prezidenta republiky a způsob jeho volby*, „Acta Universitatis Carolinae” 2011, Iuridica nr 4, s. 17–25.

²³ *Prímá volba prezidenta? Konference v Senátu 26. září 2007. Sborník projevů*, s. 16–17.

rzecz mniejszych partnerów koalicyjnych, bowiem samo ODS długo odrzucało bezpośredni wybór głowy państwa.

Już nie tak jednoznaczna była opinia przedstawicieli środowiska prawa konstytucyjnego, z których wielu wyrażało obawy oraz poważne zastrzeżenia, natomiast osób popierających wybór bezpośredni było wśród nich niezwykle mało²⁴.

Jedynie ułamek złożonych projektów rewizji konstytucyjnej dotyczących bezpośredniego wyboru prezydenta republiki przewidywał również zmiany w zakresie jego kompetencji lub rozszerzenia powodów, które umożliwiałyby prowadzenie postępowania przeciwko prezydentowi przed Sądem Konstytucyjnym. Jeśli chodzi o wynikającą z konstytucji pozycję prezydenta, miała być jednoznacznie osłabiona, przy czym obowiązywanie kolejnych jego decyzji warunkowano kontrasygnatą premiera (na przykład odwołanie lub mianowanie członków Rady Bankowej Czeskiego Banku Narodowego).

Podczas wyborów do Izby Poselskiej, które odbyły się 27 i 28 maja 2010 roku, przy frekwencji 62,6% uprawnionych do głosowania, zwycięzcą została partia ČSSD (22,08% głosów/56 miejsc). Wymagany próg wyborczy pokonała również partia ODS (20,22%/53), TOP 09 (16,71%/41), KSČM (11,27%/26) i Věci veřejné (10,88%/24). W związku z małym potencjałem koalicyjnym ČSSD prezydent powierzył zadanie stworzenia rządu koalicyjnego przewodniczącemu ODS i na jego wniosek mianował 15-osobowy rząd, w którym znaleźli się członkowie partii ODS, TOP 09 i Věci veřejné w proporcji 6 : 5 : 4. W 200-osobowej Izbie Poselskiej cieszył się poparciem niezwykle silnej większości koalicyjnej – 118 głosów.

Z porównania programów wyborczych wymienionych partii politycznych z 2010 roku wynika, że wszystkie partie, za wyjątkiem ODS, opowiedziały się za bezpośrednim wyborem prezydenta republiki, choć do tej kwestii przywiązywały różną wagę. Partia ČSSD, która już w przeszłości wielokrotnie próbowała wprowadzić bezpośredni wybór głowy państwa, w swoim programie w sposób lakoniczny stwierdziła: „Będziemy starali się wprowadzić ustawę konstytucyjną o bezpośrednim wyborze prezydenta”. Partia TOP 09 pewna zwycięstwa sformułowała swój program wyborczy w formie „Deklaracja programowa rządu na okres 2010–2014”, gdzie stwierdziła, że „rząd jest przekonany, że wzmocnienie elementów demokracji bezpośredniej podwyższy zainteresowanie obywatela

²⁴ Stan ten nie zmienił się nawet wtedy, kiedy rozpatrywano projekt nowelizacji konstytucji. Dowodzą tego wyniki ankiety zorganizowanej w 2011 r., kiedy zapytano specjalistów od prawa konstytucyjnego ze wszystkich czterech wydziałów prawa, z 16 komentatorów tylko „trzej uważali bezpośredni wybór prezydenta za słuszny i pożądany”. 9. uchwała Stałej Komisji Senatu ds. *Konstytucji Republiki Czeskiej* oraz procedur parlamentarnych. <http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/htmlhled?action=doc&value=63344>.

życiem publicznym, przede wszystkim jeśli chodzi o udział w wyborach. Dlatego proponujemy bezpośredni wybór burmistrzów, prezydentów miast oraz bezpośredni wybór prezydenta”. Partia Věci veřejné, która zaskakująco, choć na dość krótko, zablysnęła na politycznej scenie, ogłosiła się wręcz za „partię demokracji bezpośredniej” i jej program w tej sferze był najbardziej rozwinięty. Wyborcom oznajmiła, że „w zgodzie z ideą zaproponowania obywatelom więcej możliwości podejmowania bezpośredniej decyzji, stoimy na stanowisku, że również wielu urzędników państwowych byłoby powoływanych na swoje stanowiska podczas wyborów bezpośrednich – przez obywateli, przez co doszłoby do podwyższenia odpowiedzialności osobistej. Dlatego też będziemy chcieli wprowadzić bezpośredni wybór prezydenta, wojewodów i burmistrzów”. Nie poprzestała jednak tylko na tych deklaracjach. W tym samym czasie zobowiązała się, że przedmiotem ogólnospołecznej dyskusji stanie się „dokładny sposób, w jakich okolicznościach i w jaki sposób będą odwoływani politycy”.

Partie wchodzące w skład koalicji rządowej zobowiązały się później również w „Umowie koalicyjnej o stworzeniu koalicji odpowiedzialności budżetowej, rządów prawa i walki z korupcją”, że złożą „poprawkę do konstytucji oraz innych przepisów prawa, która wprowadzi bezpośredni wybór prezydenta”. Identyczną obietnicę zawierała również deklaracja programowa rządu²⁵, na podstawie której ten umiarkowane prawicowy gabinet uzyskał w Izbie Poselskiej wotum zaufania.

Do zmiany Konstytucji w Republice Czeskiej jest niezbędna zgoda kwalifikowanej większości członków obu izb Parlamentu. W Izbie Poselskiej musi być tak w przypadku zgody 3/5 większości wszystkich posłów (przynajmniej 120 głosów), a w Senacie przy poparciu 3/5 większości obecnych senatorów, przy czym izba może podejmować uchwałę w obecności przynajmniej 1/3 swoich członków (art. 39 ust. 1 i 4 *Konstytucji Republiki Czeskiej*). W wyborach do Senatu, które odbyły się w połowie października 2010 roku, podczas których wymieniana była jedna 1/3 senatorów (27), zwyciężyła, z wynikiem 12 mandatów – ČSSD, a podczas VIII kadencji Senatu w latach 2010–2012 miała większość absolutną (41 z całkowitej liczby 81) mandatów²⁶.

Koalicja rządowa w tym czasie nie dysponowała dostateczną większością konstytucyjną w żadnej z izb Parlamentu, co doprowadziło w pierwszej połowie

²⁵ Deklaracja programowa rządu z 4.08.2010 r. zawiera w części IV. Prawo, sprawiedliwość, administracja publiczna, biurokracja i korupcja m.in. „Rząd opracuje projekt poprawki do konstytucji, która umożliwi bezpośredni wybór prezydenta oraz projekt ustawy konstytucyjnej o warunkach ogłaszania i przebiegu referendum”.

²⁶ Z innych partii politycznych – ODS posiadała 25 mandatów, KDU-ČSL i koalicja TOP 9 i Starostové po pięć mandatów, KSČM – 2 miejsca, tę samą liczbę stanowisk miała partia Severočeši i 1 senator był niezrzeszony.

2011 roku do kilku negocjacji z opozycją, dotyczących przyszłej poprawki do konstytucji. Jeśli chodzi o procedurę wyborczą, to dość szybko zawarto ugodę dotyczącą jednego z trzech pierwotnie rozważanych wariantów, natomiast przedmiotem sporu okazały się pytania dotyczące pozycji prezydenta republiki – ČSSD optowała za zmianą mającą na celu osłabienie roli głowy państwa, w przeciwieństwie do treści ówczesnej poprawki. Ponadto nawoływała do Rozszerzenia powodów uprawniających do złożenia skargi konstytucyjnej przeciwko prezydentowi, zmiany immunitetu z dożywotniego do obowiązującego tylko na okres sprawowania mandatu. Ponadto przedstawiono projekt przedłużenia piastowania mandatu, padła również propozycja przedłużenia kadencji prezydenta na okres sześciu lat, przy czym wybory mogłyby się odbywać równocześnie z wyborami senatorów, ewentualnie równocześnie z wyborami do organów przedstawicielskich gmin i krajów²⁷.

Rząd złożył projekt zmiany Konstytucji dotyczącej wprowadzenia bezpośredniego wyboru prezydenta²⁸ do Izby Poselskiej 29 czerwca 2011 roku, a przedstawicielem wnioskodawcy został minister sprawiedliwości. Obrady w tej izbie trwały od końca września do połowy grudnia 2011 roku, kiedy to pod koniec trzeciego czytania doszło do jego przyjęcia. Podczas 32. posiedzenia izby pierwszej było obecnych 192 z ogólnej liczby 200 posłów, 159 posłów zagłosowało za, przeciwko było 3 (ODS), natomiast wstrzymał się od głosu, prócz kilku innych, cały klub KSČM (26). Izba Poselska przekazała przyjęty projekt do Senatu na początku stycznia 2012 roku, a ten go rozpatrzył jako druk nr 262. Do jego uchwalenia doszło podczas 17. posiedzenia w dniu 8 lutego 2012 roku. Z 81 senatorów obecnych było 75, a do przyjęcia poprawki do konstytucji wymagano 45 głosów. Z obecnych senatorów za projektem zagłosowało 49 (wśród z nich byli senatorzy popierani przez socjaldemokrację), 22 senatorów głosowało przeciwko²⁹, a czterech wstrzymało się od głosu.

Prezydent Republiki podpisał ustawę 17 listopada 2012 roku, pomimo że już wcześniej nie ukrywał swojej opinii, że bezpośredni wybór prezydenta uważa za „fatalny błąd, fatalną pomyłkę oraz populizm polityków”³⁰. Ustawa konstytucyjna została opublikowana w oficjalnym publikatorze (Sbírka zákonů České

²⁷ Por. np. Parlamentní listy, 25 lutego 2011 roku. Dostęp z: <http://www.parlamentnilisty.cz/arena/politici-volicum/Tejc-Navrhname-prodlouzeni-funkcniho-obdobi-prezidenta-na-6-let-189976>.

²⁸ Izba Poselska, VI kadencja, druk nr 415.

²⁹ Na wprowadzenie bezpośredniego wyboru prezydenta nie zgodziło się 10 senatorów z klubu ODS, cały klub KDU-ČSL (6 senatorów), 3 senatorowie z ramienia TOP 09 i Starostové, jak również 3 senatorów niezrzeszonych.

³⁰ Wywiad telewizyjny z dnia 18.12.2011 r. <http://www.klaus.cz/clanky/3010>.

republiky) 12 marca 2012 roku pod nr. 71/2012 Sb. i stała się częścią obowiązującego porządku prawnego Republiki Czeskiej. Zaczęła obowiązywać od 1 października 2012 roku³¹.

Ingerencja w tekst Konstytucji od 1993 roku była jej siódmą nowelizacją i zakończyła się sukcesem, choć brakowało ustawy wykonawczej (art. 58 *Konstytucji Republiki Czeskiej*), na podstawie której byłoby możliwe przeprowadzenie bezpośrednich wyborów głowy państwa. W sprzeczności z postanowieniami Zasad Legislacyjnych rządu (art. 10 ust. 5) projekt ustawy wykonawczej nie został złożony i rozpatrzony równocześnie z poprawką do konstytucji.

Rząd złożył projekt ustawy o wyborze prezydenta do Izby Poselskiej dopiero 27 lutego 2012 roku³². Pod znaczną presją czasu obie izby w niestandardowo krótkim czasie rozpatrzyły i uchwaliły ten akt³³. Potwierdza to na przykład fakt, że ani do ogólnej, ani do szczegółowej debaty nad tą ustawą w Izbie Poselskiej w drugim czytaniu podczas 40. posiedzenia 5 czerwca 2012 roku nie zgłosił się żaden poseł. W Senacie, podczas rozpatrywania druku nr 371 pojawiło się wiele krytycznych uwag, jednak nie złożono żadnego projektu zmiany ustawy i ustawa o wyborze prezydenta została także przyjęta. W ten sposób spełniono wymóg art. 40 *Konstytucji Republiki Czeskiej* oraz interpretacji wynikającej z wyroku Sądu Konstytucyjnego [Pl. Tryb. Konst. 13/05 (N 127/37 SbNU; nr 283/2005 Sb.)], zgodnie z którym każde prawo wyborcze w Republice Czeskiej musi być uchwalone przez Izbę Poselską i przez Senat, przy czym obie izby są w takim przypadku, w odróżnieniu od uchwalania innych ustaw³⁴ – równe.

Prezydent republiki V. Klaus podpisał ustawę 1 sierpnia 2012 roku, a w dzienniku publikacyjnym została ogłoszona pod nr 275/2012 Sb. Zaczęła obowiązywać od 1 października 2012 roku, z wyjątkiem kilku jej postanowień, których obowiązywanie zostało przesunięte na 8 marca 2013 roku (§ 89).

³¹ Wyjątek dotyczył zmian art. 65 Konstytucji, które dotyczyły zarówno postanowień o immunitacie głowy państwa, jak i powodów i warunków do złożenia skargi konstytucyjnej przeciwko prezydentowi tak, żeby oba dotyczyły dopiero osoby przyszłego, wybranego wnowy sposób, prezydenta republiki. Zmieniony artykuł 65 zaczął obowiązywać od 8.03.2013 r.

³² Izba Poselska, VI kadencja, druk nr 613.

³³ Proces uchwały w trzech czytaniach w Izbie Poselskiej trwał od końca lutego do 13.06.2012 r., w Senacie następnie od 25.06. do 18.07.2012 r.

³⁴ W ich przypadku jest możliwe, że odrzucenie projektu ustawy przez Senat przegłosuje Izba Poselska w drodze ponownego głosowania w przypadku osiągnięcia większości konstytucyjnej, tj. zgody bezwzględnej większości wszystkich posłów.

ZMIANY NATURY KONSTYTUCYJNEJ I USTAWOWEJ ZWIĄZANE Z BEZPOŚREDNIM WYBOREM PREZYDENTA

Ta poprawka do konstytucji oznaczała zasadniczą ingerencję w część rozdziału trzeciego *Konstytucji Republiki Czeskiej* pod tytułem „Władza wykonawcza”. Z trzynastu artykułów poświęconych prezydentowi, ingerowano bezpośrednio i zmieniono aż dziewięć. Instytucja wyboru bezpośredniego jest obecnie regulowana w art. 54 ust. 2 i art. 56 z tym zastrzeżeniem, że kolejne warunki korzystania z prawa wyborczego oraz szczegóły dotyczące realizacji procesu wyborczego, włącznie z ogłaszaniem wyników wyborów oraz rewizji sądowej ma określić odrębna ustawa (art. 58).

Ustawodawca, prócz zasad prawa wyborczego³⁵, w kwestii wyboru prezydenta wprowadził system wyborczy składający się z dwóch tur, wymagający większości absolutnej, przy czym do drugiej tury przechodzą dwaj kandydaci z najwyższym wynikiem z pierwszej tury, ewentualnie wszyscy ci, którzy w przypadku tej samej liczby głosów otrzymali najwyższą liczbę ważnych głosów. W drugiej turze zwycięzcą zostanie ten kandydat, który otrzyma najwyższą liczbę głosów uprawnionych wyborców. Jeśli takich kandydatów byłoby więcej, w ciągu dziesięciu dni trzeba ogłosić nowe wybory (art. 56 ust. 2 i 3).

Możliwością zgłoszenia kandydata dysponuje każdy obywatel Republiki Czeskiej, który osiągnął wiek 18 lat i jego wniosek zostanie podpisany przez przynajmniej 50 tysięcy uprawnionych do głosowania czeskich obywateli, tj. tych którzy osiągnęli wiek 18 lat, ponadto taką kandydaturę może zgłosić grupa przynajmniej dwudziestu posłów lub przynajmniej dziesięciu senatorów (art. 56 ust. 5 i 6).

Konstytucja wyznacza również terminy, w których powinny odbyć się wybory i to zarówno w przypadku kończącej się kadencji urzędującego prezydenta, jak również w sytuacji, kiedy jego stanowisko zostanie opróżnione wcześniej. Wybór prezydenta ogłasza przewodniczący Senatu, choć gdyby jego stanowisko nie zostało obsadzone, to prawo przechodzi na przewodniczącego Izby Poselskiej (art. 56 ust. 7–9).

Kadencja prezydenta nadal trwa pięć lat³⁶. Prezydent obejmuje urząd poprzez złożenie przysięgi. Nowością jest to, że składa ją na ręce przewodniczą-

³⁵ Wybory odbywają się w drodze „tajnego głosowania na podstawie powszechnego, równego i bezpośredniego prawa wyborczego” (art. 56 ust. 1).

³⁶ W przypadku ogłoszenia któregośkolwiek stanu wyjątkowego lub jeśli warunki na terytorium Czech uniemożliwiają przeprowadzenie wyborów w ustalonych terminach, można je przesunąć na mocy ustawy, maksymalnie o sześć miesięcy (art. 10 ustawy konstytucyjnej nr 110/1998 Sb., o bezpieczeństwie Republiki Czeskiej).

cego Izby Poselskiej oraz na ręce przewodniczącego Senatu podczas wspólnego posiedzenia obu izb (art. 59 ust. 1)³⁷ oraz na jego ręce może również złożyć rezygnację ze swojego stanowiska (art. 61).

Spór między koalicją rządową a opozycją parlamentarną dotyczącą zmiany kompetencji prezydenta i jego pozycji w czeskim systemie konstytucyjnym rozwiązano drogą kompromisu. Z jednej strony pozycja głowy państwa została osłabiona przez fakt, że decyzja o tym, żeby nie rozpoczynano postępowania karnego, a jeśli zostało już rozpoczęte, żeby go nie kontynuować, prezydent nie może podjąć wyłącznie na podstawie własnej oceny sytuacji, ale żeby taka decyzja była obowiązująca, wymagany jest podpis premiera lub upoważnionego przez niego członka rządu [art. 63 ust. 1 lit. j)]. Ponadto dożywotni immunitet prezydenta został ograniczony wyłącznie do okresu wykonywania przez niego jego funkcji, poszerzono również powody, które umożliwiały złożenie przeciwko prezydentowi skargi konstytucyjnej. Prócz zarzutu zdrady stanu można było to uczynić również w przypadku „rażącego naruszenia Konstytucji lub innych części porządku konstytucyjnego“ (art. 65 ust. 1–2).

Z drugiej strony znacznie utrudniono złożenie skargi konstytucyjnej. Pierwotnie mógł to uczynić Senat³⁸ w drodze zwykłego głosowania, obecnie do przyjęcia projektu skargi konstytucyjnej przez Senat niezbędna jest zgoda 3/5 większości obecnych senatorów oraz równocześnie musi wyrazić zgodę Izba Poselska poprzez oddanie głosów 3/5 większości wszystkich posłów. Jeśli jednak Izba Poselska nie wyrazi zgody w ciągu trzech miesięcy od dnia, kiedy wniosował o to Senat, uznaje się, że zgoda nie została wydana (art. 65 ust. 3).

Organizację bezpośredniego wyboru prezydenta umożliwiło dopiero przyjęcie i obowiązywanie ustawy nr 275/2012 Sb. o wyborze prezydenta i o zmianie niektórych przepisów. Z jego postanowienia wynika, że Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, które przygotowało projekt ustawy, starało się wykorzystać sprawdzone instytucje wyborcze, które przewiduje przede wszystkim ustawa

³⁷ Zgodnie z pierwotnymi zmianami do konstytucji przewodniczący Senatu miał zarządzać wybory prezydenta republiki tylko w sytuacji, kiedy Izba Poselska zostanie rozwiązana. W uzasadnieniu do projektu ustawy konstytucyjnej jednak stwierdzono, że: „Uważa się za stosowne, żeby wybór prezydenta zawsze zarządzał przewodniczący Senatu, albowiem chodzi o instytucję bazującą na zasadzie permanencji jej aktywności. Senat jest więc pełnomocnikiem o bardziej stabilizującym charakterze i zapewnia równocześnie ciągłość w rozumieniu art. 66 Konstytucji, tj. w przypadku opróżnienia stanowiska prezydenta w trakcie trwania jego kadencji“. Izba Poselska, VI. kadencja, druk nr 415.

³⁸ Na skutek inicjatywy przynajmniej 1/3 senatorów, w przypadku posiedzenia niejawnego (§ 137–139 ustawy nr 107/1999 Sb., o regulaminie Senatu), przy czym do uchwalenia projektu złożenia skargi konstytucyjnej wymagano zgody bezwzględnej większości senatorów (art. 39 ust. 2 *Konstytucji Republiki Czeskiej*).

o wyborach do Parlamentu³⁹ oraz doświadczenia z ich stosowania. Przykładowo dotyczy to organizacji procesu wyborczego, przy czym z wyborów do Izby Poselskiej przejęto ich przebieg w ambasadach poza terytorium Czech, albo do bezpośredniego wyboru prezydenta przystosowano, składający się z dwóch tur system wyborczy większości absolutnej, już sprawdzony podczas wyborów do Senatu. Ale wtedy również nie udało się wprowadzić wszystkich przepisów dotyczących wyborów do rozważanego jedynego kodeksu wyborczego⁴⁰. Rząd przerwał prace nad nim głównie dlatego, że nie miał dostatecznego wsparcia politycznego wśród partii zasiadających w Parlamencie.

Przewodniczący Senatu ogłasza wybory najpóźniej 90 dni przed ich terminem tak, żeby się odbyły w ciągu ostatnich 60 dni kadencji urzędującego prezydenta, najpóźniej 30 dni przed jej upłynięciem. Ustawa określa, że przewodniczący Senatu podaje do wiadomości publicznej swoją decyzję o ogłoszeniu wyborów w Sbirce zákonů tak, żeby ewentualnie druga tura wyborów odbyła się najpóźniej w trakcie tego trzydziestodniowego okresu (§ 3 ust. 1 ustawy o wyborze prezydenta).

W Republice Czeskiej prawo do głosowania jest zasadniczo związane z obywatelstwem i osiągnięciem granicy wieku 18 lat, przy czym w przypadku wyborów prezydenckich może głosować każdy obywatel, który osiągnął ten wiek przynajmniej drugiego dnia wyborów. Przeszkodami, które uniemożliwiają wyborcom głosowanie, jest nałożone przez sąd ograniczenie w wykonywaniu prawa wyborczego, ewentualnie określone przez ustawę ograniczenie wolności osobistej w celu ochrony zdrowia ludzkiego (§ 4).

Za terytorium wyborcze uznaje się całe terytorium Republiki Czeskiej, które tworzy jeden okręg wyborczy. Głosowanie przebiega w stałych obwodowych komisjach wyborczych, które tworzą starostowie gmin tak, żeby w skład każdego wchodziło około jednego tysiąca wyborców, a równocześnie można było zagwarantować wyborcom dostęp do lokali wyborczych. Podobnie jak w przypadku wyborów do Izby Poselskiej, głosowanie przebiega również w specjalnych stałych okręgach wyborczych przy ambasadach i konsulatach Republiki Czeskiej, jak również w samodzielnych obwodach głosowania na terenie baz wojskowych (§ 2).

O urząd prezydenta republiki może się ubiegać każdy obywatel, który ma prawo wybieralności do Senatu (art. 57 *Konstytucji Republiki Czeskiej*), ozna-

³⁹ Chodzi o ustawę nr 247/1995 Sb., o wyborach do parlamentu Republiki Czeskiej, w obowiązującym brzmieniu.

⁴⁰ Kodeks wyborczy był w tym czasie tylko w sferze planów a do prac nad jego tekstem, w związku z wprowadzeniem bezpośrednich wyborów prezydenckich, ponownie nie doszło; <https://apps.odok.cz/kpl-detail?pid=KORN8B9JKWOM>.

cza to, że posiada prawo wyborcze i osiągnął wiek 40 lat (art. 19 ust. 2 *Konstytucji Republiki Czeskiej*). W tym przypadku przeszkodą natury prawnej do zostania wybranym jest jedynie ograniczenie w wykonywaniu prawa wyborczego, ewentualnie również decyzja Sądu Konstytucyjnego na podstawie skargi konstytucyjnej, że głowa państwa utraciła swój urząd oraz zdolność do ponownego jego uzyskania (art. 65 ust. 2).

Wybory w Czechach trwają dwa dni, zawsze w piątek (od 14:00 do 22:00) i w sobotę (od 8:00 do 14:00).

Organizacja wyborów należy do obowiązków administracji państwowej i biorą w nim udział określone przez ustawę organy wyborcze. W jej skład wchodzi Państwowa Komisja Wyborcza, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, Ministerstwo Spraw Zagranicznych, Czeski Urząd Statystyczny, urzędy gmin, ich starostowie, sekretarze upoważnionego urzędu gminy, dyrektorzy urzędów regionalnych, ambasady i konsulaty oraz obwodowe komisje wyborcze. W ustawie zostały określone zadania, które w związku z wyborem prezydenta musi wypełnić każdy organ wyborczy (§ 6–20).

Kandydatem na urząd prezydenta republiki może zostać osoba, która spełnia określone przez ustawę warunki i została poprawnie zgłoszona do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych, które prowadzi procedurę rejestracji zgłoszeń kandydatów. Mogą ją zgłosić, zgodnie z Konstytucją, członkowie Parlamentu, jak również każdy obywatel, który osiągnął wiek 18 lat, jeśli wysuniętą kandydaturę poprze, poprzez złożenie podpisu, przynajmniej 50 tysięcy uprawnionych do głosowania obywateli. Obowiązuje przy tym zasada, że każdy poseł, senator oraz obywatel może wysunąć tylko jedno zgłoszenie kandydata i automatycznie kandydat może być zgłoszony tylko raz (§ 21).

Ustawa określa cały szereg obowiązków dla kandydatów, których spełnienie stanowi warunek konieczny do pomyślnej rejestracji zgłoszenia kandydata. Kandydat musi na przykład określić pełnomocnika, konkretną osobę, która wykonuje niezbędne czynności, ma prawo wglądu do dokumentów złożonych na potrzeby rejestracji oraz utrzymuje stały kontakt z organami wyborczymi, zwłaszcza z organem rejestrującym, którym jest Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (§ 22).

Zupełnie nową instytucją wyborczą, ustanowioną po raz pierwszy przez tę ustawę jest komitet wyborczy, który również ma obowiązek powołać każdy kandydat. Składa się on z przynajmniej trzech, a najwięcej z pięciu osób fizycznych, które mają skończone 18 lat, którzy zostali wybrani przez kandydata na członków komitetu wyborczego i potwierdzili swoją zgodę własnoręcznym podpisem na zgłoszeniu kandydata. Dlatego też członkowie komitetu wyborczego są, zgodnie z treścią ustawy, odpowiedzialni za finansowanie kampanii wyborczej oraz wspólnie i solidarnie odpowiadają za zobowiązania komitetu wyborczego (§ 23). Jednak ustawa nie przyznała komitetowi wyborczemu żąd-

nych uprawnień, które określałyby strategię kampanii wyborczej lub wpływ na pozyskiwanie środków finansowych i ich wydawanie ani żadne zobowiązania kandydata wobec komitetu wyborczego.

Do obowiązków kandydata należy również założenie rachunku bankowego komitetu wyborczego kandydata na prezydenta, który ma służyć do realizacji wszystkich operacji finansowych związanych z prowadzeniem kampanii wyborczej. Ustawa wymaga, żeby rachunki bankowe komitetu wyborczego Kandydata na prezydenta były kompletne i przejrzyste, a Ministerstwo Spraw Wewnętrznych opublikuje na swoich stronach internetowych informacje o środkach finansowych na rachunkach bankowych komitetu wyborczego kandydata na prezydenta wraz z danymi darczyńców.

Każde zgłoszenie kandydata musi spełniać wymogi określone w ustawie (§ 25) zarówno jeśli chodzi o dane na nim podane, jak i załączniki, które są do niego dołączone. Należy załączyć oświadczenie kandydata, że zgadza się na wyśunięcie swojej kandydatury, potwierdzenie założenia rachunku bankowego komitetu wyborczego kandydata na prezydenta, ewentualnie również listy z podpisami zebrane przez obywatela wysuwającego kandydaturę. Częścią procedury rejestracji zgłoszenia kandydata jest również kontrola wypełnienia obowiązków określonych w ustawie, zarówno w kwestii spełnienia wymogów zgłoszenia, jak również całkowitej liczby głosów i poprawność danych na załączonych do zgłoszenia list z podpisami. Ustawodawca, tworząc system kontroli poparcia kandydata ze strony wyborców zakładał, że z ustalonego procentowego wskaźnika błędu danych w próbie właściwej można wyprowadzić średni wskaźnik błędu całego zgłoszenia. W przypadku stwierdzenia błędu kontrola jest powtarzana na losowo wybranej próbie⁴¹ i wskaźniki błędu są odliczane od ogólnej liczby obywateli, którzy podpisali zgłoszenie (§ 25 ust. 4–6 ustawy).

Ustawa o wyborze prezydenta jest w Republice Czeskiej historycznie pierwszym przypadkiem regulacji finansowania kampanii wyborczej (§ 36)⁴². Prócz podstawy instytucjonalnej wymienionego wcześniej komitetu wyborczego oraz rachunku bankowego komitetu wyborczego kandydata na prezydenta, określono maksymalną wysokość wydatków na kampanię wyborczą,

⁴¹ Kontrolę prawidłowości przeprowadza się na losowo wybranych próbach u 8500 obywateli, którzy złożyli swój podpis w celu poparcia każdego z kandydatów, przy czym minimalny jest 3-procentowy wskaźnik błędu danych w analizowanych próbach.

⁴² Rządowy projekt ustawy o wyborze prezydenta (Izba Poselska, VI kadencja, druk 613) pierwotnie nie zawierał informacji dotyczących finansowania kampanii wyborczych. Odpowiednie propozycje złożył jako swój projekt poprawki komitetu konstytucyjnego i prawnego do Izby Poselskiej, gdzie podano treść zmian, ale nie wyjaśniono szczegółowo przyczyn, które go do takiego rozwiązania doprowadziły.

która w przypadku poszczególnych kandydatów w pierwszej turze nie może przekroczyć kwoty 40 milionów koron czeskich, ewentualnie kwoty 50 milionów koron czeskich, jeśli kandydat weźmie udział zarówno w pierwszej, jak i drugiej turze wyborów (§ 37).

Obowiązkiem komitetu wyborczego jest podanie do wiadomości publicznej w ciągu 60 dni od ogłoszenia wyników wyborów na stronach internetowych – wszelkie informacje księgowe dotyczące kampanii wyborczej oraz przesłanie tych danych do senackiej komisji ds. immunitetów i mandatów. Ta „sprawdzi, czy finansowanie kampanii wyborczej na funkcję prezydenta przebiegło zgodnie z zasadami” określonymi w ustawie, a jeśli stwierdzi ich naruszenie, swoje wnioski poda do wiadomości publicznej w sposób umożliwiający dostęp na odległość [§ 41 ust. 1 lit. e) ustawy nr 107/1999 Sb. o regulaminie Senatu]. Podobnie jak w przypadku kwestii księgowych, komitet wyborczy musi postąpić z informacjami o przesłaniu niewykorzystanych środków finansowych na rachunku bankowym komitetu wyborczego kandydata na prezydenta na cel użyteczności publicznej w zakresie i w sposób określony przez kandydata na urząd prezydenta (24 ust. 7 i § 38 ust. 2 ustawy o wyborze prezydenta republiki).

Naruszenie zasad finansowania kampanii wyborczej może się stać przedmiotem postępowania sądowego. Prawo do złożenia takiego wniosku ma wyłącznie konkretny kandydat na urząd prezydenta. Musi to uczynić w ciągu 60 dni od dnia podania do publicznej wiadomości rozliczenia kampanii wyborczej lub od wyznaczonego terminu do jego opublikowania (§ 67). Sądem właściwym jest Sąd Miejski w Pradze. Jeśli sąd wyda orzeczenie, w którym określi, w jaki sposób i w jakim zakresie doszło do naruszenia zasad kampanii wyborczej, zadecyduje równocześnie, że komitet wyborczy ma obowiązek w określonym terminie przekazać do budżetu państwa kwotę odpowiadającą jednej i pół wielokrotności kwoty, która była przedmiotem wniosku i została udowodniona przed sądem (§ 90a ustawa nr 150/2002 Sb., *Kodeks postępowania administracyjnego*)⁴³.

W związku z ustaleniem zasad finansowania kampanii wyborczych wprowadzono również definicję kampanii wyborczej, poprzez którą „rozumie się prowadzenie kampanii wyborczej kandydata na urząd prezydenta oraz agitację wyborczą na jego korzyść, zwłaszcza wypowiedzi publiczne wyrażające poparcie kandydata lub świadczące na jego korzyść, włącznie z każdym wydarzeniem

⁴³ Mogłoby chodzić o przyjęcie środków finansowych lub innego korzyści finansowych, w przypadku których nie jest znane lub podane prawdziwe pochodzenie, następnie o przekroczenie limitów na wydatki na kampanię wyborczą lub o naruszenie obowiązku prowadzenia księgowości dotyczącej finansowania kampanii wyborczej, lub podania ich do wiadomości publicznej (§ 90a ust. 1 *Kodeksu postępowania administracyjnego*).

towarzyszącym, za które uiszcza się lub zazwyczaj uiszcza się wynagrodzenie, jeśli do takiej kampanii lub agitacji wyborczej doszło najwcześniej w dniu ogłoszenia wyborów prezydenta w Sbirce zákonů albo również przed tym dniem, jeśli taka kampania lub agitacja trwa również do dnia ogłoszenia wyborów prezydenta w Sbirce zákonů. Za kampanię wyborczą uważa się również rozpowszechnianie informacji na niekorzyść innego kandydata na urząd prezydenta republiki” (§ 35 ust. 1). Informacje o kandydatach, czy to pozytywne czy informacje na ich niekorzyść, rozpowszechniane za pomocą środków przekazu muszą zawierać dane o zleceniodawcy i podmiocie przygotowującym.

W ramach kampanii wyborczej zarejestrowani kandydaci mają zagwarantowaną możliwość nadawania w Telewizji Czeskiej oraz Czeskim Radiu, gdzie mają przyznane zawsze pięć godzin bezpłatnego czasu antenowego w okresie, który rozpoczyna się na 16 dni, a kończy na 48 godzin przed terminem wyborów. Dla kandydatów, którzy przeszli do drugiej tury, jest to jedna godzina czasu antenowego. Podany okres jest dzielony między kandydatów w równej części poprzez losowanie.

Również w ramach prowadzenia tej kampanii obowiązuje zasada, że ma ona przebiegać w sposób honorowy i uczciwy, przy czym nie można podawać do wiadomości publicznej informacji nieprawdziwych o kandydatach, wszyscy mogą w równy sposób wykorzystywać powierzchnię do rozwieszania plakatów w gminach, jeśli taką wyznaczy starosta. Zarazem w określonym terminie trzech dni przed dniem wyborów nie mogą być udostępniane do wiadomości publicznej wyniki sondaży przedwyborczych, ponadto zakazane jest prowadzenie agitacji wyborczej w pobliżu lokali wyborczych.

Wyborca oddaje głos osobiście poprzez włożenie do koperty urzędowej jednej karty do głosowania, której nie może w żaden sposób poprawiać. Głosowanie jest tajne (§ 42).

Podobnie jak w przypadku wyboru senatorów również prezydent republiki jest wybierany według systemu wyborczego zakładającego uzyskanie większości absolutnej w obu turach. W pierwszej turze jest w ten sposób wybierany kandydat, który uzyskał bezwzględną większość z ogólnej liczby ważnie oddanych głosów (§ 54). Jeśli żaden z kandydatów nie spełnił tego warunku, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych musi zapewnić przeprowadzenie drugiej tury wyborów prezydenckich po 14 dniach od rozpoczęcia pierwszej tury, przy czym do drugiej tury przechodzą dwaj kandydaci, którzy otrzymali w pierwszej turze najwięcej oddanych ważnych głosów. Jeśli kandydaci uzyskają równą liczbę głosów, do drugiej tury przechodzą wszyscy, którzy otrzymali w pierwszej turze największą liczbę głosów, jeśli nie ma przynajmniej takich dwóch kandydujących, przechodzą również ci kandydaci, którzy otrzymali drugą najwyższą liczbę głosów wyborców uprawnionych. Na urząd prezydenta zo-

staje wybrany w drugiej turze ten kandydat, który otrzymał największą liczbę ważnych głosów. Jeśli takich kandydatów jest więcej, prezydent nie został wybrany (§ 56).

Jeśli kandydat, który przeszedł do drugiej tury, utraci prawo wybieralności jeszcze przed terminem drugiej tury lub zrezygnuje z kandydowania, do drugiej tury przechodzi ten, kto otrzymał następny w kolejności wynik. Druga tura odbywa się również w przypadku, jeśli weźmie w niej udział tylko jeden kandydat.

Jeśli nie doszło do wybrania prezydenta republiki lub jeśli wybrany kandydat umrze lub odmówi złożenia przysięgi, lub złoży ją z zastrzeżeniem, odbędą się nowe wybory prezydenckie.

Kontroli sądowej podlega nie tylko poprawność wpisania wyborcy na listę wyborców, zapewniona jest również ochrona sądowa dotycząca rejestracji zgłoszenia kandydata (§ 65). Wniosek o stwierdzenie nieważności wyborów może złożyć w ciągu siedmiu dni po ogłoszeniu wyników wyborów każdy obywatel wpisany na listę wyborców, posłowie, senatorowie lub obywatel, którzy zgłosili kandydata, jeśli uważają, że doszło do naruszenia prawa w sposób, który mógłby wpłynąć na wynik wyborów (§ 66). Do rozpatrzenia tego wniosku jest właściwy Naczelny Sąd Administracyjny.

Jeśli sąd uznałby wniosek o stwierdzenie nieważności wyborów za uzasadniony, wybory zostaną powtórzone, ewentualnie na podstawie orzeczenia sądu dojdzie do powtórzenia tej części wyborów, którą sąd wskazał w swoim orzeczeniu (§ 59).

Przysięga prezydenta republiki ma charakter konstytucyjny i dopiero po jej złożeniu prezydent może objąć urząd. Tekst przysięgi znajduje się w *Konstytucji Republiki Czeskiej* w art. 9 ust. 2 przy czym, jeśli prezydent odmówi złożenia przysięgi lub złoży ją z zastrzeżeniem, przyjmuje się, że nie doszło do wyboru prezydenta (art. 60).

BEZPOŚREDNI WYBÓR GŁOWY PAŃSTWA W 2013 ROKU

Rząd w swoim projekcie poprawki do konstytucji, na mocy której wprowadzono bezpośredni wybór prezydenta republiki, podał dwa powody dla takiej ingerencji w czeski system konstytucyjny. Przede wszystkim dlatego, że w ten sposób „dojdzie do pogłębienia udziału obywateli w rządzeniu poprzez podejmowanie bezpośrednich decyzji o obsadzeniu urzędu prezydenta” oraz że „zgodnie z wynikami badań opinii publicznej” wyboru bezpośredniego „od

dłuższego czasu życzy sobie większość obywateli Republiki Czeskiej⁴⁴. To „życzenie” w perspektywie zbliżającego się końca kadencji urzędującego prezydenta republiki Vaclava. Klaus miał się dość szybko spełnić. W dniu, kiedy zaczęła obowiązywać zarówno wymieniona wcześniej poprawka do konstytucji, jak również ustawa o wyborze prezydenta republiki, przewodniczący Senatu Milan Štěch podjął decyzję o ogłoszeniu wyborów prezydenckich i ustalił termin ich przeprowadzenia na piątek i sobotę 11 i 12 stycznia 2013 roku⁴⁵. W tym momencie rozpoczął się ustawowy okres na składanie zgłoszeń, które muszą być dostarczone do Ministerstwa Spraw Wewnętrznych najpóźniej na 66 dni przed dniem wyborów (§ 21), tj. 6 listopada 2012 roku do godziny 16:00. W tym samym momencie zainaugurowano oficjalną kampanię wyborczą (§ 35 ust. 1)⁴⁶.

Choć tylko w 2012 roku swój zamiar ubiegania się o urząd prezydenta republiki zgłosiło ponad trzydziestu obywateli zarówno znanych, jak i nieznanymi opinii publicznej, to niektórzy politycy, artyści lub naukowcy, którzy byli do takiego kroku nawoływani, propozycję odrzucili. W rezultacie zostało zgłoszonych dwudziestu kandydatów.

W dniu złożenia zgłoszenia kandydata rozpoczyna się procedura rejestracji. W tym czasie Ministerstwo Spraw Wewnętrznych sprawdza, czy została złożona przez organy upoważnione, czy posiada wymagane przez ustawę dane i jeśli na niej oraz wraz z nią podane informacje są prawidłowe i kompletne (§ 26). W przeciwnym razie żąda usunięcia błędów formalnych w określonym terminie. Procedura zakończy się rejestracją zgłoszenia kandydata lub jej odmową.

Z całkowitej liczby dwudziestu złożonych zgłoszeń kandydatów odrzucona jedna, w dziewięciu nie dołączono listy z minimalną liczbą 50 tysięcy podpisów lub wniosek grupy posłów lub senatorów, ewentualnie zgłoszenie kandydata zawierało inne braki formalne. Kolejnym trzem zgłoszeniom Ministerstwo Spraw Wewnętrznych odmówiło rejestracji, albowiem po sprawdze-

⁴⁴ Izba Poselska, VI kadencja, druk nr 415.

⁴⁵ Decyzja przewodniczącego Senatu Parlamentu Republiki Czeskiej z dnia 1.10.2012, nr 322/2012 Sb.

⁴⁶ Na mocy ustawy za działania w ramach kampanii wyborczej jest również uważana prowadzona kampania lub agitacja, do której doszło przed dniem ogłoszenia wyborów, jeśli trwa również do dnia ogłoszenia wyboru prezydenta w Sbirce zákonů (§ 35 ust. 1). Wielu kandydatów zaczęło zbierać podpisy pod wnioskiem poparcia, zanim wybory zarządzono, np. Strana Práv Občanů Zemanovci rozpoczęła kampanię zbierania podpisów dla poparcia kandydatury M. Zemana już 21.03.2012 r., a 20.06.2012 r. ogłoszono, że zgromadzono wymaganą liczbę podpisów. W tym czasie niektórzy przyszli kandydaci przygotowywali się dopiero do rozpoczęcia kampanii i do zbierania podpisów (np. Z. Roithová – 19.07.).

niu poprawności list z podpisami, spadła liczba podpisów na nich podanych poniżej ustawowo ustalonej granicy 50 tysięcy. Skutkowało to faktem, że proces rejestracji zakończył się pomyślnie wyłącznie dla ośmiu zgłoszeń.

Odrzuceni kandydaci skorzystali z należnego im prawa do rewizji sądowej orzeczenia organu administracyjnego i dziewięciu z jedenastu z nich dochodziło w Naczelnym Sądzie Administracyjnym ochrony sądowej w związku z rejestracją zgłoszeń (§ 65). W swoich wnioskach poddawali w wątpliwość zbyt krótki czas na złożenie wniosku do sądu (dwa dni robocze od doręczenia decyzji), następnie sam charakter wniosku, który ma zaświadczyć o poparciu udzielonym kandydatowi przez wyborców, ale również naruszenie konstytucyjnej zasady równości w przeciwieństwie do wniosków złożonych przez grupę posłów lub senatorów. Najbardziej sporna jednak okazała się interpretacja postanowień ustawy o kontroli poprawności danych w zgłoszeniach, konkretnie chodziło o sposób, w jakim były, na podstawie podwójnej losowej kontroli, odliczane znalezione błędy od ogólnej liczby podpisów dołączonych do wniosku⁴⁷. Ze wszystkich złożonych sprzeciwów Naczelny Sąd Administracyjny uznał wyłącznie zasadność tego ostatniego, bowiem metodę obliczania wykorzystaną przez Ministerstwo Spraw Wewnętrznych, która „zakłada nieprawidłowość przedłożonych danych wręcz ponad miarę dokładnych wniosków płynących z obu analizowanych prób”, ocenił jednoznacznie jako niezgodną z konstytucją oraz nielogiczną. Na tej podstawie Naczelny Sąd Administracyjny w jednym przypadku uznał zasadność złożonego wniosku, uchylił zaskarżoną decyzję Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i nakazał zarejestrować zgłoszenie J. Bobošíkovej na urząd prezydenta republiki, albowiem spełniała warunki wymagane przez ustawę⁴⁸. W kolejnych dwóch przypadkach inne metody rewizji poprawności danych we wniosku nie zmieniły nic, bowiem kandydaci nie złożyli dowodu na poparcie kandydatów w postaci przynajmniej 50 ty-

⁴⁷ Sporna okazała się interpretacja § 25 ust. 6: „Jeśli Ministerstwo Spraw Wewnętrznych zagwarantuje, że druga próba kontrolna wykazuje wskaźnik błędu 3% lub więcej niż 3% obywateli, którzy złożyli swój podpis, odliczy się od ogólnej liczby podpisanych obywateli tę liczbę obywateli, która procentowo odpowiada wskaźnikowi błędu w obu próbach kontrolnych“. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych według wykładni gramatycznej postępowało tak, że stwierdzone odsetki nieprawidłowych danych w obu próbach najpierw dodano, a potem je doliczono do ogólnej liczby zebranych podpisów. Odrzuceni kandydaci twierdzili, że od ogólnej liczby należy odliczyć te podpisy, które odpowiadają odsetkowi średniej obu prób kontrolnych.

⁴⁸ Naczelny Sąd Administracyjny, uchwała sp. zn. vol 13/2012. Zgodnie z pierwotnymi wyliczeniami Ministerstwa Spraw Wewnętrznych Republiki Czeskiej stwierdzono wskaźnik błędu w wniosku J. Bobošíkovej w pierwszej próbie ok. 7,7%, a w drugiej ok. 11,5%. Ministerstwo Spraw Wewnętrznych odliczyło od całkowitej liczby głosów 56 191 ok. 19,2%, czyli 10 762 podpisów uznano za nieważne. Za ważne uznano tylko 45 429 danych.

sięcy podpisów⁴⁹. Odrzucono również wszystkie pozostałe wnioski. Równocześnie Naczelny Sąd Administracyjny orzekł, że dwudniowy termin na złożenie odwołania nie jest w kontekście wyborów czymś niezwykłym i sama metoda kontroli jest jedynie formą oceny losowo wybranych prób danych na wnioskach i jest uzasadniona.

Pięciu kandydatów, których wnioski zostały odrzucone przez Naczelny Sąd Administracyjny jak również kolejne dwie osoby następnie zwróciły się ze skargą konstytucyjną do Sądu Konstytucyjnego. Wszystkie prócz jednej Sąd Konstytucyjny odrzucił jako w oczywisty sposób nieuzasadnione. Realnie rozpatrywał jedynie wniosek Tomia Okamury, który jednak, po rozpatrzeniu, odrzucił. Zarówno wniosek o odroczenie wykonalności decyzji przewodniczącego Senatu, na mocy którego ogłasza się wybory, jak również wnioski o anulowanie wcześniejszych decyzji w sprawie jego kandydatury. W zaskarżanych orzeczeniach Sąd Konstytucyjny nie dopatrywał się naruszenia praw konstytucyjnych wnioskującego oraz postanowień zaskarżanych przepisów prawnych bowiem „albo nie mogły obiektywnie naruszyć jego podstawowych praw albo nie mogły być stosowane na jego niekorzyść” (art. 64). Za pomocą *obiter dicti* Sąd dołączył uwagę, że „ustawa o wyborach prezydenckich zawiera braki, których istnienie może prowadzić do interpretacji uznawanych za sprzeczne z konstytucją, jeśli nie wymaga kontroli rzeczywistej, niewątpliwej i indywidualnej woli petenta, tj. sprawdzenia autentyczności jego podpisu” (art. 67). Równocześnie Sąd Konstytucyjny wyraził przekonanie, że w najbliższej przyszłości ustawodawca te braki usunie, żeby „zapewnić sprawdzenie autentyczności woli petenta, czy to *a priori* podczas zbierania podpisów lub *ex post* podczas kontroli zgłoszenia kandydata. Przy czym ma prawo jako ustawodawca zmieniać tekst Konstytucji i obniżyć wymaganą liczbę zwolenników” (art. 68)⁵⁰.

Podczas pierwszych wyborów prezydenckich zarejestrowano w sumie dziewięć zgłoszeń. O urząd prezydenta ubiegało się sześciu mężczyzn i trzy kobiety, w sumie średnia wieku wyniosła niewiele ponad 60 lat (60,11). Sześciu kandydatów zostało wysuniętych przez obywateli na mocy zgłoszenia z listą podpisów⁵¹, dwie kandydatury złożyła grupa posłów (Přemysl Sobotka – 51 posłów, Karel Schwarzenberg – 38 posłów), jednego kandydata wysunęła grupa senatorów (Jiří Dienstbier – 27 senatorów). Dwaj kandydaci nie posiadali zadeklarowanego poparcia konkretnej partii politycznej (Jan Fischer,

⁴⁹ Naczelny Sąd Administracyjny, uchwała sp. zn. vol 11/2012 i uchwała sp. zn. vol 12/2012.

⁵⁰ Wniosek Pl. ÚS 27/12 (N 2/68 SbNU).

⁵¹ M. Zeman – 82 856 uznanych ważnych podpisów; J. Fischer – 77 387 podpisów; V. Franz – 75 709; Z. Roithová – 75 066; T. Fischerová – 72 610; J. Bobošíková – 45 428. Naczelny Sąd Administracyjny zarządził rejestrację jej zgłoszenia.

Vladimír Franz), siedmiu otrzymało poparcie oraz rekomendację jednej z partii politycznych, w przypadku czterech chodziło o partię polityczną, która zasiada w parlamencie (J. Dienstbier, Zuzana Roithová, P. Sobotka i K. Schwarzenberg).

W 2012 roku co miesiąc przeprowadzano badania opinii publicznej, organizowane przez różne firmy specjalistyczne i agencje, ponadto regularnie przeprowadzano ankiety internetowe czytelników i widzów różnych środków przekazu (prasa, stacje telewizyjne, serwisy informacyjne i inne). Przed pierwszą turą wyborów przez dłuższy czas (od sierpnia 2012 roku) największym poparciem cieszyli się J. Fischer⁵² i M. Zeman⁵³, obaj w przedziale od 20 do 27%.

Jeszcze przed rozpoczęciem kampanii wyborczej kandydaci na urząd prezydenta przemierzali ze swoimi sztabami i specjalistami od wizerunku i reklamy cały kraj, organizowali spotkania z potencjalnymi wyborcami podczas mitingów na placach, na stadionach, podczas koncertów plenerowych lub spotykali się z nimi w sytuacjach mniej formalnych – w kawiarniach lub w restauracjach. Przy drogach pojawiło się wiele billboardów z podobiznami kandydatów i prostymi hasłami (obietnice wyborcze), rozwieszano plakaty wyborcze, a w skrzynkach pocztowych codziennie przybywało najróżniejszych ulotek wyborczych. Na potrzeby kampanii wyborczych korzystano z mediów społecznościowych, prasa oraz Internet dosłownie tonęły w reklamach sponsorowanych.

Oficjalna kampania wyborcza trwała dwa tygodnie (rozpoczęła się na 16 dni przed pierwszym dniem wyborów i zakończyła się na 48 godzin przed rozpoczęciem głosowania). Atmosferę tamtych dni zdominowały dyskusje kandydatów organizowane przez środki masowego przekazu, jak również przez najróżniejsze stowarzyszenia obywatelskie. Podczas swoich wystąpień kandydaci prezentowali szerokie spektrum poglądów politycznych. Proponowali wyborcom różne doświadczenia życiowe, ścieżki kariery oraz prezentowali różnorodne platformy programowe, starali się w swoich odpowiedziach na konkretne pytania odróżnić od przeciwników, jak również w swoich planach dotyczących sprawowania urzędu prezydenta republiki.

Pierwsza tura wyborów odbyła się 11 i 12 stycznia 2013 roku. Wzięło w niej udział 61,31% osób uprawnionych do głosowania. Żaden z kandydatów nie zdobył bezwzględnej większości głosów. Na pierwszym miejscu uplasował się M. Zeman (1 245 848 głosów, tj. 24,21%) a na drugim K. Schwar-

⁵² J. Fischer był w przeszłości przewodniczącym Czeskiego Urzędu Statystycznego, w latach 2009–2010 był przewodniczącym mianowanego rządu ekspertów a następnie wiceprezesem Europejskiego Banku Odnowy i Rozwoju.

⁵³ M. Zeman był przewodniczącym partii ČSSD oraz premierem. W 2003 r. bezskutecznie ubiegał się o stanowisko prezydenta, następnie założył partię polityczną Strana Práv Občanů Zemanovci.

zenberg (1 204 195 głosów, tj. 23,40%)⁵⁴. I tak obaj przeszli do drugiej tury wyborów.

Pokonanych kandydatów z pierwszej tury zaczęto od razu wypytywać o to, kogo zarekomendują swoim wyborcom, czyli komu udzielą poparcia w drugiej turze. Niektórzy jednoznacznie poparli jednego z faworytów, którym według Přemysla Sobotki i Zuzany Roithovej był bezsprzecznie Karel Schwarzenberg, wręcz przeciwnie Vladimír Franz i, po pewnym wahaniu, również Jan Fischer przekazali swoje poparcie Milošovi Zemanowi. Jana Bobošíková była przeciwna wyborowi obu kandydatów, którzy przeszli do drugiej tury, Jiří Dienstbier i Táňa Fischerová nie poparli żadnego z nich. M. Zeman otrzymał poparcie od partii lewicowych, od ČSSD, których kandydat J. Dienstbier przegrał pojedynek w pierwszej turze, od KSČM, która nie wysunęła swojego kandydata, ale również od większości przedstawicieli związków zawodowych. Do obozu K Schwarzenberga, przewodniczącego partii TOP 09, przeszły takie partie jak: ODS, KDU-ČSL, Strana zelených i Konzervativní strana.

Kampania wyborcza przed drugą turą wyborów obfitowała w wiele emocji i osobistych ataków. Niezwykle istotne okazały się tematy związane z przeszłością, jak np. prawomocność dekretów prezydenckich z okresu niewoli oraz z okresu powojennego, wypędzenie Niemców z Czechosłowacji po drugiej wojnie światowej, ale również rzekoma nazistowska przeszłość teścia K. Schwarzenberga lub nadużywanie spuścizny V. Havla z jego strony. Elementem spornym dla wyborców okazały się krytyczne zastrzeżenia K. Schwarzenberga wobec rządu Petra Nečasa, którego był przeciw podczas całej kampanii przedwyborczej wicepremierem i równocześnie ministrem spraw zagranicznych. Również M. Zemanowi wypominano lata, kiedy był premierem i był pytany o swoje związki z osobami, które należały rzekomo do środowisk korupcyjnych, przeciwnicy podejrzewali go o układy z byłym prezydentem V. Klausem i z jego, przyjętą negatywnie przez opinię publiczną, kontrowersyjną amnestią noworoczną. Dyskutowano często również o członkostwie Republiki Czeskiej w Unii Europejskiej oraz o oszacowaniu możliwości przystąpienia do strefy euro.

Również podczas drugiej tury wyborów, które odbywały się 25 i 26 stycznia 2013 roku, otwarto 14 802 lokali wyborczych w 6253 gminach. W 102 ambasadach Republiki Czeskiej w 85 krajach zarejestrowano 7188 wyborców oraz kolejnych 1700 głosowało tam za pomocą karty identyfikacyjnej upraw-

⁵⁴ Kolejność kandydatów na następnych miejscach: J. Fischer (841 437 głosów, tj. 16,53%); J. Dienstbier (829 297 – 16,12%); V. Franz (351 916 – 6,84%); Z. Rothová (255 045 – 4,95%); T. Fischerová (166 211 – 3,23%); P. Sobotka (126 846 – 2,46%); J. Bobošíková (123 171 – 2,39%).

niającej do oddania głosu. Całkowity udział wyborców w drugiej turze wyniósł 59,11%, albowiem z 8 434 941 uprawnionych do głosowania do urn dotarło 4 983 481 wyborców, z których 4 958 576 oddało ważny głos. Zwycięzcą, a następnie prezydentem republiki został M. Zeman z wynikiem 2 717 405 głosów (54,80%), pokonanym był K. Schwarzenberg, którego poparło 2 241 171 (45,19%) wyborców. Państwowa Komisja Wyborcza podała do wiadomości publicznej komunikat z dnia 28 stycznia 2013 roku o ogłoszeniu całkowitego wyniku wyborów prezydenckich w dzienniku publikacyjnym pod nr. 25/2013 Sb.

Po ogłoszeniu wyników wyborów do Naczelnego Sądu Administracyjnego wpłynęło 109 protestów, z których 64 oddalono głównie z powodu zbyt późnego terminu złożenia, ewentualnie z innych powodów, zwłaszcza z niepoprawienia błędów w proteście. Sąd rozpatrzył 24 wnioski, ale te również oddalił. Reszta wniosków nie była protestem wyborczym, jeśli autorzy wyrażali wyłącznie swoją opinię co do przebiegu wyborów lub oceniali je, poszczególni sędziowie rozpatrywali złożone wnioski⁵⁵. W rozpatrywanych skargach wyborczych zaskarżano głównie prowadzenie kampanii wyborczych ze strony zwycięzcy i jego sztabu oraz naruszenie nakazu ustawowego o tym, że kampania wyborcza ma być prowadzona honorowo i uczciwie. Zawierały również na przykład skargi dotyczące pracy w okręgowych komisjach wyborczych itd.⁵⁶ Ale również w tych przypadkach, kiedy sąd stwierdził naruszenie prawa wyborczego, nie dopatrzył się w ani jednym przypadku tak poważnego naruszenia, które mogłoby mieć wpływ na wynik wyborów⁵⁷.

Kilka osób zwróciło się również ze skargą do Sądu Konstytucyjnego i domagało się unieważnienia wyborów. Wszystkie zostały jednak odrzucone jako w oczywisty sposób bezpodstawne⁵⁸.

Nowy prezydent złożył przysięgę przed przewodniczącym Senatu 8 marca i objął swój urząd. Inauguracja odbyła się w sali władysławowskiej zamku na Hradczanach. Wzięło w niej udział prócz posłów i senatorów około 300 zaproszonych gości. Po złożeniu przysięgi zabrzmiał hymn, któremu towarzyszyło 21 salw artyleryjskich. M. Zeman wygłosił również przemówienie jako głowa państwa. Podziękował za wybranie na urząd prezydenta i powiedział: „Każdy z nas czasem wygrywał a czasem przegrywał. Wiem, jak trudno jest

⁵⁵ http://www.nssoud.cz/Nejvyssi-spravni-soud-rozhodl-vsechny-navrhy-tykajici-se-volby-prezidenta/art/941?tre_id=205.

⁵⁶ Por. Naczelny Sąd Administracyjny, uchwała sp. zn. vol 13/2013; sp. zn. vol 22/2013.

⁵⁷ Więcej: M. Kokeš, *Judikatura NSS: Volba prezidenta republiky*, „Soudní rozhledy” 2013, nr 7–8, s. 248–252.

⁵⁸ Więcej: Pl. ÚS 21/13; Pl. ÚS 27/13; III. ÚS 458/13; IV. ÚS 510/13.

unieść ciężar porażki, ale wiem również, jak ciężko jest zwalczyć pokusę, którą przynosi zwycięstwo. Dlatego powiedziałem, że chcę być prezydentem wszystkich obywateli, niezależnie od ich orientacji politycznej. Jestem świadomy, że tego związku nie da się napęłnić pustymi słowami, ale konkretnymi czynami podczas kadencji. Powiedziałem również, że chcę być głosem dziesięciu milionów nieuprzywilejowanych obywateli, ponieważ ci uprzywilejowani swój głos lub raczej głosy już dawno mają⁵⁹.

Sprawozdania finansowe kandydatów, które musiały być obowiązkowo dostarczone do Senatu, zawierają dane dotyczące środków finansowych, które kandydaci wydali w celu objęcia stanowiska prezydenta. Najwyższe kwoty należały do kandydatów, którzy starli się o ten urząd w drugiej turze, w przypadku M. Zemana chodziło o 37,2 miliona koron czeskich, a K. Schwarzenberg wydał 36,3 miliona. Najniższą sumę podała T. Fischerová (130 tysięcy) i J. Bobošíková (155 tysięcy)⁶⁰.

Dopiero na początku października 2013 roku senacki komitet ds. immunitetów i mandatów opublikował „Końcowe sprawozdanie z rewizji zasad finansowania kampanii wyborczej kandydatów na prezydenta”⁶¹. Kontroli nie przeprowadzał komitet samodzielnie. Senat rozpiął nawet dwa przetargi na audytora, który miał ją przeprowadzić. Głównym kryterium była cena. Sprawozdanie jednoznacznie dowodzi, że w większej lub w mniejszej mierze, wszyscy kandydaci w trakcie kampanii wyborczej naruszali przepisy ustawowe dotyczące jej finansowania. Czasem dlatego, że nie założono odpowiedniego rachunku w dniu ogłoszenia wyników wyborów, niektórzy pokrywali część wydatków w gotówce, brakowało im dokumentów księgowych, umów, faktur, udowodniono rozbieżności na przykład między wyciągiem bankowym a księgą rachunkową, nie podawali informacji o prezentach itd. Pomimo to przewodniczący senackiego komitetu ds. immunitetów i mandatów senator Jiří Oberfalzer uznał te naruszenia za „błache i formalne”. Ponownie się okazało, że jeśli obowiązkowi wynikającym z ustawy nie towarzyszą groźby o naturze skutecznych sankcji, ich wypełnianie jest nierealne. Z powyższego wynika, że w interesie żadnego z kandydatów na prezydenta nie było zwrócenie się do sądu w kwestii naruszenia zasad finansowania kampanii wyborczej i nikomu innemu ustawa takich uprawnień nie przyznaje.

⁵⁹ <http://www.hrad.cz/cs/prezident-cr/soucasny-prezident-cr-milos-zeman/vybrane-projevy-a-rozhovory/344.shtml>.

⁶⁰ W przypadku reszty kandydatów chodziło o kwoty: J. Fischer – ok. 25 mln, J. Dienstbier – 16,9 mln, P. Sobotka – 14,9 mln, Z. Roithová – 670 tys., a V. Franz – 480 tys.

⁶¹ http://www.senat.cz/xqw/xervlet/pssenat/webNadhled?iddoc=70185&id_var=58923.

Przez cały czas przygotowań do regulacji prawnej wyborów bezpośrednich prezydenta republiki ale również po wybraniu obecnej głowy państwa rozpoczęto dyskusje dotyczące tego, czy poprzez wprowadzenie tej instytucji automatycznie będzie miał miejsce wpływ na formę rządów Republiki Czeskiej, którą jest tradycyjnie republika parlamentarna, choć z pewnymi odchyleniami od modelu podstawowego. Należy do nich na przykład dość silna pozycja premiera lub to, że realizacja części kompetencji prezydenta zamiast podpisu członka rządu – wymaga współdziałania innego organu konstytucyjnego, ewentualnie jeśli głowa państwa z ważnych przyczyn nie może sprawować urzędu lub jest on opróżniony przewidziany jest inny mechanizm konstytucyjny zastąpienia go w sprawowaniu funkcji.

Bezpośredni wybór prezydenta przyznaje temu urzędowi bezsprzecznie najwyższą możliwą legitymację, która jednak wcześniej czy później zacznie borykać się z realiami, że wielu obietnic składanych wyborcom przez kandydatów na urząd prezydenta podczas kampanii wyborczej, żaden prezydent Republiki Czeskiej spełnić nie może, jeśli nie dysponuje odpowiednimi uprawnieniami do podejmowania decyzji. W tym przypadku pozostaje mu jedyna droga – poszukiwanie poparcia w parlamencie oraz w rządzie.

Niezmiennie pozostaje silne przeświadczenie polityków, że procedurę bezpośredniego wyboru prezydenta należy raczej wciąż osłabiać niż wzmacniać. Świadczy o tym złożony w czerwcu 2015 roku do Izby Poselskiej projekt ustawy konstytucyjnej o zmianę *Konstytucji Republiki Czeskiej*⁶².

Wprowadzenie bezpośredniego wyboru prezydenta bezsprzecznie wpłynęło na funkcjonowanie systemu konstytucyjnego Republiki Czeskiej i jej ustroju politycznego, choć nie przesunęło kraju w stronę systemu semiprezydentckiego, nawet w sytuacjach, kiedy głowa państwa odrzuca wykonywanie niektórych, powierzonych jej kompetencji, zastrzega sobie prawo, przed mianowaniem na wniosek danego organu, oceny moralności proponowanych kandydatów, problematyczna pozostaje koordynacja roli jako przedstawiciela kraju za granicą z polityką zagraniczną rządu lub dąży do nowej interpretacji niektórych stosunków wynikających z treści konstytucji. W rezultacie potrzeba poszukiwania i utrzymania równowagi stosunków wzajemnych między organami konstytucyjnymi należy do słownika pojęć każdego współczesnego państwa demokracji i prawa.

⁶² Izba Poselska, VII. kadencja, druk nr 506.

BIBLIOGRAFIA

- Gronský J., *Komentované dokumenty k ústavním dějinám Československa. I. 1914–1945*, Praha 2005.
- Havel V., *Několik poznámek na téma české ústavy*, [w:] B. Chrástilová, P. Mikeš, *Prezident republiky Václav Havel a jeho vliv na československý a český právní řád*, Praha 2003.
- Jičínský Z., Mikule V., *Návrh Ústavy ČR, který podali poslanci ČSSD 19.11.1992 ČNR*, „Právněhistorické studie“ 2005, nr 37.
- Klimek A., *Boj o Hrad. 1. Hrad a pětka*, Praha 1996.
- Klimek A., *Boj O Hrad. 2. Kdo po Masarykovi?* Praha 1998.
- Kokeš M., *Judikatura NSS: Volba prezidenta republiky*, „Soudní rozhledy“ 2013 nr 7–8.
- Kudrna J., *Přímá volba prezidenta – konec cesty trvající 23 let*, [w:] *Ústavní postavení prezidenta republiky a způsob jeho volby*, „Acta Universitatis Carolinae“ 2011, Iuridica nr 4.
- Pavliček V., *O kontinuitě a diskontinuitě*, [w:] V. Pavliček, *O české státosti. Úvahy a polemiky*, díl 1, *Český stát a Němci*, Praha 2002. Peroutka F., *Budování státu. I. 1918–1919*. Praha 1991.
- Suk J., *Labyrintem revoluce*, Praha 2003.
- Tabery E., *Hledá se prezident. Zákulisí voleb hlavy státu*, Praha 2008.

Streszczenie

Demokratyczny ustrój polityczny i republikańska forma rządu z indywidualną głową państwa należały do podstawowych idei, na których oparło się państwo czeskosłowackie po swoim powstaniu w 1918 r. Do tradycji tych nawiązała w 1993 r. również Republika Czeska jako samodzielne państwo. Pozycję prezydenta Republiki w systemie konstytucyjnym reguluje *Konstytucja Republiki Czeskiej* uchwalona pod koniec 1992 roku. Z relacji między najwyższymi organami państwa wynika, że Republika Czeska ma parlamentarną formę rządu. W latach 1993–2012 urząd prezydenta Republiki był obsadzany w drodze głosowania w Parlamencie. Wybierały go na wspólnym posiedzeniu obie izby Parlamentu. W artykule omówione są przyczyny i propozycje dotyczące wprowadzenia bezpośrednich wyborów głowy państwa. Doprowadziły one do uchwalenia w 2012 r. nowelizacji Konstytucji, a następnie ustawy nr 275/2012 Sb., która uregulowała szczegóły procesu wyborczego, łącznie z tym, że np. po raz pierwszy w Republice Czeskiej zostało uregulowane finansowanie kampanii wyborczej. Przepisy ustawowe po raz pierwszy zostały zweryfikowane przez bezpośrednie wybory prezydenta, które odbyły się w styczniu 2013 roku. W drugiej turze wyborów zwyciężył M. Zeman. Urząd prezydenta Republiki uzyskał poprzez bezpośrednie wybory bardzo silną legitymację, jednak nie zostały mu przyznane żadne nowe kompetencje. W Republice Czeskiej jest zatem nadal zachowana parlamentarna forma rządu.

Słowa kluczowe: prezydent republiki, wybory bezpośrednie, forma rządu, zmiany w konstytucji, ustawa, proces wyborczy, legitymacja, kompetencje.

**DIRECT ELECTION OF THE PRESIDENT OF THE REPUBLIC (CZECH VERSION)
(summary)**

Democratical political regime and republican establishment with the individual head of state belonged to basic ideas, which the Czechoslovakian state supported after its foundation in 1918. These constitutional traditions were followed by the Czech Republic as the independent state in 1993. The position of President of the Republic in the constitutional system is regulated in the Constitution which was approved at the end of 1992. The constitutional relations among the highest state authorities result that the Czech Republic has a parliamentary form of government. In 1993–2012 was president voted by parliamentary way. The president was elected in joint session of both chambers of parliament. The article describes the reasons and a number of proposals to introduction of the direct election of the head of state. These proposals reached the top in 1992 when was the constitutional amendment and then the law No. 275/2012 Sb., which edited the details of the electoral process, including for example regulation of the campaign financing. This law regulation checked the first direct election of the President in January 2013. In this election won in the second round M. Zeman. President of the republic received by the direct election high legitimacy but president of the republic did not get any new powers. The Czech Republic is thus still maintained parliamentary form of government.

Keywords: president of the republic, direct election, form of government, constitutional revision, law, electoral process, legitimacy, powers.